Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (9553) | Четверг, август 1, 1974 чыл | 1925 чылда үнелеп эдилген. | Өртээ 2 коп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Июльдуң 31-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң сесси чыжының август 1-де ажыттынар чедиги сессиялының хүн айтырыы-биле болгаш хүн чуруму-биле холбашкан айтырыгларны анаа чугаалашкан.

Ол хуралга доктаамал комиссияларның РСФСР-ниң улус өөредилгезинің дугайында хоойлу төлевилелиниң болгаш РСФСР-ниң күрүне нотариадының дугайында хоойлу төлевилелиниң талазы-биле санаалдарын чугаалажып көрген. Ол хоойлу төлевиделдерин комиссиялар РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөру-биле болгаш бадыладыры-биле киирип турар.

Хуралга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов чүве чугаалаан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ЧАА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИ ЛЕЛДЕРИН ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

Россия Федерациязының Дээди Совединиң ам болур чедиги сессиялыңа Россия Федерациязының бүгү булуңнарындан депуттар Москвада чыглып келип турар. Оон ажылына хөй черни республиканың күрүне эргечагыргазының дээди органының хоойлу-дурум ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыглар эллээр. Хоойлу төлевиделдерин белеткээринде РСФСР-ниң Дээди Совединин доктаамал комиссиялары улуг роль ойнаар.

Улус өөредилгезинин, эртем болгаш культураның, хоойлу-дурум саналдаарының, аныяктар херээнин талазы-биле доктаамал комиссиялардың июльдуң 30-де болган каттышкан хуралынга РСФСР-ниң улус өөредилгезинің дугайында хоойлу төлевилелин чугаалажып көрген, хурал депутат Г. А. Николаевтың даргалаашкыны-биле эрткен. Депутаттарның белеткел комиссиязының ажылының дугайында дыннадыгны анаа оон удуртукчузу депутат М. К. Фоменко кылган. Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле комиссияга киргеи саналдарны, сүмелерни болгаш үнелээшкиннерни чугаалажып көрүп турганыны түүнделдерин ол чугаалаан. Депутаттар З. И. Кулакова, Т. А. Куценко, В. А. Фомин олар ол хуралга чүве чугаалаанар. Хоойлу төлевилели болза социал талазы-биле ышлыраагай чедиишкиннерни көргүзүп турар болгаш амгы үе-чаада улус өөредилгезинин талазы-биле ниитилел харылзааларын хоойлу-дурум талазы-биле таарыштырып чогумтударын, болбаазырангайжыдарын хандырып турар-дыр дээр дугайында ниити саналды комиссия илергейлээн. Чугаалажып көрүүшкүнүң соонда комиссиялар хоойлу төлевиделин бир үн-биле чүүлдүг деп көрген болгаш чугаалажып көөру-биле ону РСФСР-ниң Дээди Совединге киирер деп шиитпирни хүлээп алган.

Хоойлу-дурум саналдаар талазы-биле комиссияның депутат В. Ф. Торопов даргалаан хуралынга РСФСР-ниң нотариат дугайында хоойлуазының төлевиделин чугаалажып көрген.

Хоойлунуң төлевилелин ам күштүг болуп турар хоойлужудулганы барымдаалап турган белеткээн болгаш ол болза совет пиитиледиң амыдыралының амгы үеде негелдезинге дүгжүп турар-дыр дээрин хуралга демдеглээн. Нотариаттың ажыл-чорудулгазын таарыштырып турар, үеашгын шылгалдазын эрткен нормаларны ол төлевилелде хевээр артырган болгаш оонбиле кады күрүне нотариадының ажылына демократтыг эгелерни улам ыдай хөгжүдер болгаш социалистиг хоойлужудулганы хандырарынче угланган чаа үүлдер базында киргеи дээрзи демдеглээн.

Күрүне нотариадының дугайында РСФСР-ниң хоойлу төлевилелин комиссия чүүлдүг деп көргеи болгаш ону РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөру-биле киирер деп шиитпирни хүлээп алган.

Мандат комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединге чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргезин хынаарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

РСФСР-ниң доктаамал комиссияларының хуралдарынга РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков, чамдык министерстволарының болгаш ведомостволарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары база киришкилээн.

(СЭТА).

Чартык чылдың түүнделдерин анализ тевишаан

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН НЕПТЕРЕДИР

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр база 1974 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан. бистің республиканың колхозтарының, совхозтарының малчыннары тодарадыкчы чылдың бирги чартыында чогумчалыг түүнделдерин чедип алган. Ол дугайын июль 30-де үнген № 178 (9552) «Шын» солунда парлаттынган малчыннарның чарыжының тайлекчилериниң даңзызындан көрүп болур. Бодуунуң херээнің ёзулуг мастери болуп турар малчының хүрээлеңи чыл бүрүде улам-на өзүп турары өөрүнүг. Чижээ, 1973 чылдың бирги чартыында төрүүр 100 хойга онаштыр 100-тен ору 140-ге чедир хураганны менди дорулуурган хойжуларының саны республикага 99 турган болза, бо чылын 175 апарган. Харын-даа көргүзүү база бедээн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг хойжузу Ооржак Аныянович Доржу эрткен чылын 100 хойга онаштыр 140 хураганны алган, республиканың хойжуларының чарыжынга бирги черни алган болза, тодарадыкчы чылда улам-на улуг сорук киришкин-биле ажылдаан, бодуунуң көргүзүүн эжижидип, 100 хойдан 151 хураганны алган, республикага чаа рекордту тургускан. Хой ажылының ёзулуг мастери ол-дур! «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафонов бодуунуң эрткен чылгы көргүзүүн эжижидип, төрүүр 100 хойдан 145 хураганны алган, хойжулар чарыжынга ийги черни мурнуку хевээр эллевишаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак үшкү черни база салбаан. Ол эрткен чылдыындан ийи хураганны хөйнү алган.

Саанчыларның ажылын ап көөр болза, эрткен чылдыынга бодаарга, шынар талазы-биле эжижишкиннер бага-ла болгулаан. Мооң мурнунда чылларда чартык чыл дургузунда чаңгыс-даа саанчы бир инекке онаштыр 2000 кг ажыг сүт саан көрбээн. Тергини дээн көргүзүү 1900 кг-га үзүп турган. А бо тодарадыкчы чылда Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнериниң эдилекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Санал-Байыровна Алдын-кыс чартык чыл дургузунда бир инекке онаштыр 2015 кг сүттү сатташ, республикага чаа рекордту тургускан. Чылда бир инектен 4000 кг сүттү саан алырынче базымның кылдыкганы ол-дур!

Хойжу бригадаларның, сүт-бараан фермаларының ниити көргүзүүлери-даа эрткен чылдыындан бедик болгулаан. Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң К. Сыратка удурткан хойжу бригадазы республиканың хойжу бригадаларының чарыжынга каш чыл улаштыр мурнуку одурутта туруп келген. А бо чылын ол бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 112 хураганны ап, мурнундагы көргүзүүн улам-на эжижиткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң М. Махмутовка удурткан Кара-Булун фермазы бо чылын сүт-бараан фермаларының чарыжынга бирги черни салбаан.

Мурнакчыларның дуржулгазының бадыткан турарын ёзугаар алырга, мал бажын өстүрериниң, оон продуктулуун бедиерениң улуг курлавырлары болган болдунар аргалары бистің республикада бар-дыр. Мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазын өөреним көрүп, ону нептередири, бүгүдениң ажыглалы болдулары, оон-биле ниити көдүрүлүшкүнүң чедип алыры ажыл-агыйларның удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң чутула сорулгазы болур.

Мал ажылының мурнакчыларының карак-кызыл күш-ажылының ачызында республика тодарадыкчы чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планныг онаалдаларын сүттү 110,5 хуу, этти 106,5 хуу, дүктү 136,5 хуу кылдыр күүсеткен. Бо чылдың алды айларының дургузунда эт бүдүрери эрткен чылдың ол үеинде турганындан 278,4 тонна, азы 4,4 хуу хөй болган. Тодарадыкчы чылдың бирги чартыында сүттү эрткен чылдың ол үеинден 711,7 тонналы хөйнү бүдүргеи. Бир инектен саан алган сүт 14 кг, азы 1,6 хуу хөй болган.

Малдың чаш төлүн эрткен чылдың ол үеинге бодаарга, быжааны 4,0 хуу, анай, хураганны 10,7 хуу хөйнү алган. Республикага ниитизи-биле төрүүр 100 баш малга онаштыр быжааны 51-ни, анай, хураганны 81-ни менди камгалап алган.

Ынчалзажок, үстүнде айыткан чогумчалыг түүнделдер-биле чергелештир республиканың мал ажылында четпестер болгаш чедир кылдымаан үүлдер барын эскербейн барып болбас. Чижээ, малдың чаш төлүн камгалап алганын ап көрээлиңер. Бир эвес республиканың ниитизи-биле төрүүр 100 инекке онаштыр чартык чылда 51 быжаа алдынган болза, ол көргүзүү Чөөн-Хемчикке 47, Улуг-Хемге 46, Таңдыга 39, Каа-Хемге 43 болган. Төрүүр 100 хөй, өшкүге онаштыр анай, хураганны республикага ниитизи-биле 81 башты менди алган болза, Бай-Тайганың ажыл-агыйлары—77, Өвүрүү—75, Улуг-Хемнии—78, Бии-Хемнии—71, Тожуулу—73, Кызыл хоорай Совединиң—72 анай, хураган алган. Ол ышкаш эштиг, сүттү, дүктү бүдүрериде база садарында шак ыдыг бир дескі эвес чорук бар болуп турар. Мооң чылдаганы чүдел? Республиканың ниити деңнелиниден куду көргүзүүлерлиг болуп турар райочнар, колхоз, совхозтар ботгарының курлавырларын, болдунар аргаларын четче ажыглавайн турары тодаргай-дыр. Ажылагый бүрүзүде курлавыр бар. Ону бүрүү-биле ажыглаар херек. Хожудан турар ажыл-агыйлар мурнакчыларның хөлегезинге ажытталын, ниити көргүзүүгү куду базып турар. Шак ыдыг чорук-биле өөгежир арга чок. Моон соңгаар район, ажыл-агый бүрүзү планныг онаалдазын бүрүн күүсеткен турары эргежок чугула. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары ону чедип алыр хүлээлгелиг.

Ам тодарадыкчы чылдың ийги чартыының бир айы — июль доозулган. Мурнуусталы кылыр ажыл-херектер улуг. Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле арткан чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдаары көдээ ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези болур.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

Мал чеминиң белеткели— шалыпчы фронт

«Шын» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн «УТКА 25 чылы» совхозтуң төп салбырының механизастаттынган сигенчи бригадазында сиген кестарикчизи Байыр-оол Кара-Монгушович Парын-оолга алдар болдуруп кодургеи. «Т-25» маркалыг трактор-биле хүнде 5,5 га черниң сигенин кезер турган, ону ол 7,5 га чедир, нормазын ажыр күүседип турар. Кезилде эгелээнден бээр ол 86 га черниң сигенин кестирген.

Мал чеминиң белеткекчилери! Мурнакчыларга деңнежиңер!

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

Ниитиниң малына четчир санныг чемни белеткеп алыр дээш кара-хаакчылар ам бүгүле хемчеглерни ап турарлар. Совхоз бо чылын 700 тонна сигенни, 300 тонна сенажты, 40 тонна будук-бүрүү белеткеп алыр планныг. Ажылагыйга мал чеминин белеткелин июль 18-те эгелээн. Будук-бүрү белеткээринде бир, аърга ниитиниң сигенни холбиле кезеринде ийи звено ажылдап турар. Олардан аңгыда, Владимир Усланга удурткан механизастаттынган звено дөрт трактор сенокосилказы-биле сиген кестирип киргеи. Ол звенонуң белеткээн сигенин үш пресс-биле ол дораанна тарыш бөөдүлдүп, турлаңже сөөртүп чорудуп турар.

Мал чеминиң белеткелчилери бо хүннерге чедир 500 центнер сигенни, 8 тонна будук-бүрүү белеткээн. Сиген пресстекчиси Александр Ширнин хүнде 10 тонна сигенни пресстээр турган, ону 20 тонна чедирип турар.

Тапсынын Кара-Хемде чурттап турар хойжулар С. Айысоол, Я. Куулар, Т. Маадыр-оол олар бир звено болуп алган, хол кадыыры-биле сиген кезип турар. Олар 12 тонна сигенни белеткээрин хүлээгеи.

Сигенчи звеноларның арызында калбарган социалистиг чарыш тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын чүгле доолдур эвес, ылаын ажыр күүседир сорулгалыг. Чарыштың түүнделин доктаамал үмүүрүн, мурнакчыларны шаңнап, мактаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Оон-биле калы сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды партия, профсоюзлар организациялары калбарткан.

А. ЧЕРТОВ,
«Кара-Хаан» совхозтуң директору.

ОНААЛГА УЛУГ

Беш чылдың тодарадыкчы чылында улам-на сорук киришкинниг ажылдаан, ниитиниң малына 1130 тонна чайгаар үнген сигенни болгаш өске-даа мал чемнерин хөйүбиле белеткээр сорулга Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мурнунда салдынган. Колхоз бүлүүлгезинин бүгү адырларының аайы-биле сиген база өске-даа мал чеми белеткээр улуг онаалда берингеи. Ол ышкаш Баян-Тала суурунуң чуртакчылары —өг-буле бүрүү (бир өрегеде 1200 кг сиген) белеткээр.

Колхоз баштаар чери, партком болгаш кадаа Совет сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаан, чарыштың негелдерин бадылаан. Чарыштың түүнделин он хонуктап үндүргеш, бирги черни эллээн бригада азы звенога бир ирт болгаш 50 рубльди, ийигизинге—бир ирт, 40 рубльди, үшкүзүнге—50 рубльди тыпсырын көргеи. Ынчалдыр ынаылыг өске-даа моральдыг болгаш материалдыг ийи беришкиниин деткимчелерин ол хемчегде база көргеи.

Хойжу бригаданың малчыннары (бригадири К. Кызылаа) 350 тонна сиген белеткээрибиле Улуг-Шыкта ажылдап, ында бир трактор агрегады, кадыырлыг 19 кижи кезилдени организастыг эгелээн. Булун-Терек сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары мал чеминиң белеткелинде база организастыг киргеи.

Кадыр-Орук өзениниде сигенниң үнүш-дүжүү багай эвес. Арына Дагбаевич Ондар кадыырлыг 18 кижини эвилелдеп алган, ында ажылдап турар. Ол звено 30 тонна сигенни кескеш, болуп белеткээрин аазаан. Ам 60 га черниң сигенин кескеш, оон кургаан 10 тоннаын сараттаан.

Колхозтуң сиген шөлдериниде бо хүннерге чедир 40 ажыг тонна ногаан сараттар турустунган. Пресстеттингеи сиген кыштагларже чедиртинин турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

КОМБАЙННАР ШУУЖУП ҮНГҮЛЭЭН

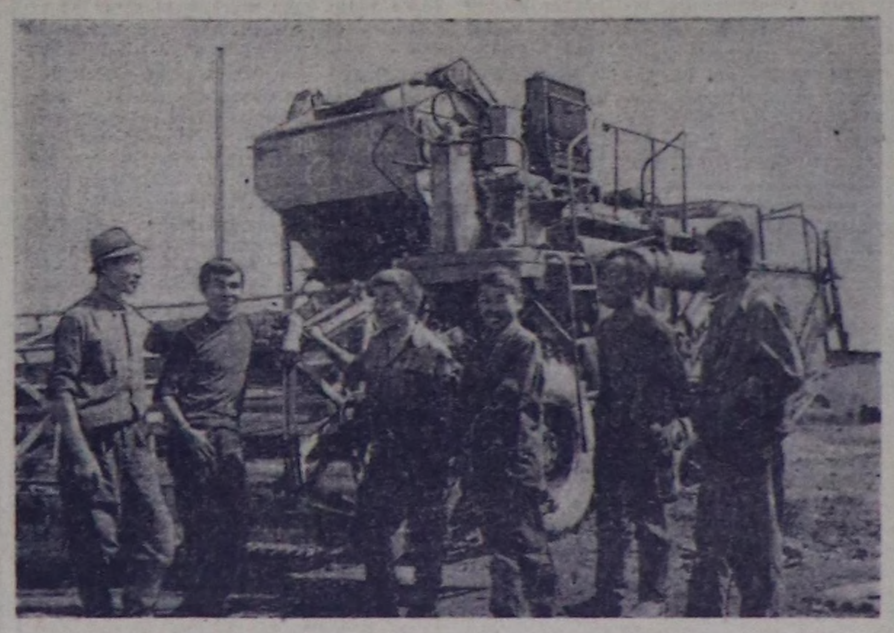

Бо хүннерде «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг район салбырынга келиргеш оон девискээринде ажыл-иш дээрге, хайыныг-ла. Чүүл-бүрү көдээ ажыл-агый техниказы чүдүргеи автомашиналар оон эжиниден үзүктел чок үнүп, киирип, тракторлар, комбайннар шуужуп-ла турар.

Улуг-Хем районуң ажылагыйлары сентелгези узамдыгып, кезектери тоймагланган, артык кезектер эн-не эргежок чугула апарган тараа комбайнарын боже чорудуп, ада сентедип турар. Оларның сентекчилериниче ажыл-агыйлар боттарының эн дуржулгалыг, ак сеткилдиг механизатор кадрларын, механиктерин чоруткан.

Ынчангаш ажылдың темпизи бедик, шынары эки. Оон тодаргай бадыткалдары бо-дур: «Ак-Туруг» совхоз 6 тараа комбайнын чоруткаш, оларның үжүнүн сентелгезин ийи неделя-ла хире үеде доосканш чоруткан. Ам арткан комбайнарны чоокку хүннерде септеп доозар.

Оларның сентекчилериниң бирээзи, ук совхозтуң мурнакчы механизатору, Кызыл-Даг салбырда партбюро кежигүнү Маадыр-оол Лопсанга ужуражып, чугаалаштывыс. Аныяк тараажының холу-тудунгур, соруу күштүг—Совет Тываның 30 чыл оюн — төлептиг күш-ажылчы чедиишкин-биле уткуур күзелдиг.

Бо чылдың чаа дужудун чидириг чок ажаан алырына хынамчалыг белеткениң эгелээн тараажыларының өске бир бөлүүн таныштырайн, ол болза, «Улуг-Хая» совхозтуң алдар-сураглыг механизатору Кара-оол Туматка баштаткан сентекчилер звенозу-дур. Олар бо «Сельхозтехника» салбырынга эккелген 6 тараа комбайнарын бүрүн септеп доосканш, шуут чаа комбайннар дег кылдыр дозуулап, будун алган.

Өске-даа ажыл-агыйларның бо салбырда келген сентекчи механизаторлары ол ажылын кыска хуусада, шалыпкын доозар дээш кыымак ажылдап турар. Ынчангаш сентеттинген техника, комбайн, тракторлар мастерскаының эжиниден хүн бүрүде үзүктел чок үнүп, ажыл-агыйларның хову-шөлдериниче шуужуп чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Улуг-Хая» совхозтуң бөлүк механизаторлары.

А. ДАРЖАА.

Авторнуң фотолары.

БАМ-НЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНГА

Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуунда ажылдың хемчээли хүн тудумна кадбарып турар. Ол тудуг Төрээн чуртка Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң кайгамчык хөй байлаан бөлүнге дузалаар. Беш чылдың даалгаларын амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга ол магистралдың муң-муң тудугжулары база хаара туттунган.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК «1974 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» январь 7-де хүлээп алган доктаалынга немей Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуунда ажылдап турар организациялар коллективтерин—1974 чылдың Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилгиш чоруур ийи Кызыл тугун немей тургузаар дугайында доктаалды хүлээп алган.

Кара-хөлчүлер чартык чылда

Республиканың ырак бөлүүнде турун турар «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планының тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседир, Совет Тываның 30 чыл оюнуң байырлалынга төлептиг белектиг ужуражыр дээш улуг көдүрлүүшкүн-биле сорук киришкиниг ажылдап турарлар. Колхоз баштаар чери, партком малчыннарның ортузунга социалистиг чарышты калбарткан болгаш оон негелдерин кижи бүрүзүнге чедирип таныштырган. Чарышты дээштиг организастаан, оон түүнделин ай, квартал санында үндүрүп турганының ачызы-биле колхоз тодарадыкчы чылдың баштайгы чартыында багай эвес көргүзүүлерни чедип алган.

Колхоз мал ажылдыг. Ынчангаш малдың баш санын өстүрериниче, оон продуктулуун бедиериниче колхоз баштаар чери, партком улуг кичээнгейни салып турар. Колхозчулар ниитиниң бүгү чүүл малдарын өстүрериниң планын чартык чылга чедир 113 хуу күүседткен, азы эрткен чылга улуг 10 хуу өзүлделиг болган. 100 баш төрүүр малга онаштыр 81 хураган, 73 быжаа, 63 анай, 69 кулун менди алдынган. Хойжулардан шупту 11 кижи 90-дан 105 чедир хураганны менди алган. Тус-тус хойжулардан У. Сагды төрүүр 100 хойдан 100, О. Малчын-оол база 100, М. Күжүгет, Д. Доржу олар 105-105 хураганны камгалап алганнар.

«Кара-Хөл» колхоз тодарадыкчы чылдың бирги чартыында күрүнеге эт садарының планын 128 хуу, дүктү 134 хуу, сүттү 114 хуу күүседткен.

К. ЭРЕС-ООЛ,
колхозта партком секретары.

СЕПТЕЛГЕДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында бо хүннерде ажыл-иш хайыныгыныг. Күскү дужүт ажаан алышкынынга маңаа шыңгыы белеткел чоруп келген.

Септелге эртее чогуур 20 комбайнның 12-ни белеминиң шугумунда чыскаатты нган. Септелгениң болгаш дужут ажаалдазынга киржир бүгү техниканың белен болур чоруунга Бичел Хайдын, Кара-оол Сашчат ышкаш дуржулгалыг механизаторларның кызымаккай күш-ажылы улуг ужур-дузалыг болган. Чаа дужүттү сөөртүреринге киржир автомашиналарның септелгези база багай эвес чоруп турар.

К. КОМБУ.

СУГГАТЧЫНЫҢ ҮЛҮҮ

Петр Васильевич Пиманов Дуржулга станциязынга суггатчылап ажылдаандан бээр эллээн үр үе эрте берген. Баштай ол Б. Лыковтуң удуртканы суггатчылар звенозунга ажылдап, хөй чылдыг сигениер тараан база чайгаар үнген сигеннерлиг шөлдерни суггаржып турган.

Культурлуг одарларны мал семиртириге ажыглаары-биле Дуржулга станциязының коллективи төп ферма чанында 120 га шөлдү белеткээн.

Мүрнуку чылдарда ол шөлден люцернаның эвээш дужудун ап турган болза, ам ол шөлдү 15-15 гектар кылдыр 8 келекке чаргаш, долганыр кажаалап, суггарылга бүгаларын каскан.

Ол шөлдү ажаап, суггарар ажылды П. Пимановка даскаш, бүгү дериг-херекселдер-биле ону хандырган.

Петр Васильевич бодуунуң ынак ажылын чогумчалыг эгелеп, суг бадар бугаларның үннарын аштааш, мелиоратор-агроном Лидия Петровна Давыдованың болгаш төп СБФ-ның бригадири Николай Иванович Рудаковтуң тургусканы схема ёзугаар шөлдүн суггарылгазын эгелээн.

Эрткен чылын эш Пиманов базала ол шөлдү суггаргаш, гектар бүрүзүнден-не 50—60 центнер ногаан массаны алырын хүлээгеш, өөзүн ажыр күүседткен. Моон түүнделинде ферма саар инек бүрүзүнден-не 2 мун ажыг литр сүттү алган. А эрткен чылын чарлаттынган Бүгү-россия конкурзунга киришкеш. Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының коллективи культурлуг одарларны ажыглаар талазы-биле эки ажылы дээш Россия Федерациязынга үшкү черни эллээн таварыдга эвес. Бо ажылга төлептиг киржилгези дээш суггатчы Петр Васильевичиге Дуржулга станциязының коллективи курортче дыштаныры-биле халас путёвканы тывыскан.

Бо чылын ол база-да ынак ажылын үргүлчүлеп, сиген шөлдерин суггарып, ферманың инектерин шынарлыг сиген-биле чемгерер дээш кыымак ажылдап турар. Чалшкын ховар, кандаашкынныг чай болганындан сигеннин үнүжү таарыы. Ынчалза-даа суггаттыг шөлдерден эдбек сигенни алыр дээш Петр Васильевич күзениишкиниг ажылдап, дүрген хемниң суун суггарылгага четтүт ажыглаар талазы-биле чогаадыкчы саналын Дуржулга станциязының удуртукчуларына сүмелээн. Ол хемниң суун чаңгыс аай деңнелге тудары-биле анаа суг моондактаар черлерлиг плотинаны кылыр дугайында хоочун суггарыкчының сүмезин өөренип көөру чугула.

Сиген үнер шөлдүң хемчээлин 38 гектарга улгаттырары-биле Петр Васильевич немелде ажылдарны база чорудуп эгелээни өөрүүнүг.

Пиманов ниитиниң малына четчир санныг чем-суурну белеткээринге төлептиг үлүүн киирип турар.

Н. АФОНИН,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

НОМНУ—ЧОНГА

Совет Тыванын 30 чылынга

СЭКП ТК-нын болгаш Совет чазактың дорт дузаламчызы-биле 1930 чылда тыва бижикти тургусканы ТАР-нын улам бурунгаар дешпилгелиг хөгжүлдезинге аажок улуг ниитилед-политиктиг үжүрдүзалыг болган. Ол — аратарның бижик-билиг чок чоруун үзүткаарынга, школаларны, культура-чырыдыышкын, албан черлерин, тыва литератураны тургузарынга үндезин суур болган.

Тыва бижиктин нептерелинге, чоннун культурлуг өзүлдезинге ном болгаш солун парлалгазы улуг рольду ойнаан. 1930 чылда 6 парлаар ама хемчеңдиг 9200 кезек үш-ле ном үнген болза, дараазындагы 14 чылларның дүргүзүнде 383 номнар парлаттынган. Олар 1364 парлаар ама хемчеңдиг, миллион хире кезек кылдыр үнген.

Төрөөн дыл кырынга номнар, солуннар, сеткүүлдер чоннун ортузунга дүрген таран, культура революциязының чугула чепеңе болган. Тыва парлалганың тургустунарынга болгаш сайзыраарынга 1924 чылда үндезилеттинген «Красный пахарь» (амды «Тувинская правда») солун улуг деткимчени көргүскен.

Орус болгаш моол солуннар парлап турган ийи бичии типографияны каттыштырган, 1929 чылда тургускан күрүне типографиязы ном-дептер үндүрүгезин чылдан чылче улам көвүдедип, оон ажылчыннарының мергежили бедип орган.

Тыва бижиктин тургустунганы, литературлуг дылдың хөгжүлдези, национал кадрларның өзүлдези болгаш полиграфия базазының калбарганы марксизм-ленинизмнин ажылдарын очулдурар арганы берген. Баштайгы тыва номнарның бирөзү «Башкы Ленин» деп дептержигеш болган. ТАР-га ниитизи-биле Владимир Ильичиниң 178 чогаалдарын 35 ном кылдыр үндүрген.

Тыванын Совет Эвилелинин составынга эки тура-биле каттышканының соонда ном парлалгазы шапкын хөгжүп эгелөөн. Мергежилдиг редактор болгаш полиграфист кадрлар белеткеттинген. Типографияны чаартып, алгытканы, амгы үеним бедик будурукчулуг машиналары-биле дерөөни оон күчүзүн дыка улгаттырган.

1945 чылдан 1974 чылдың июнь айга чедир Совет Тывага 3142 янзы-бүрү номнарны 10 миллион ажыг кезек кылдыр парлап үндүрген. 1944 чылда ТАР-ның ном үндүрер чери 100.5 мун кезек 51 аттыг номнар парлаан болза, 1973 чылда Совет Тывага 651, 5 мун кезек 74 аттыг номнарны үндүрген.

Бо аразында тыва номчукчулар К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң ажылдарын, СЭКП-ниң съездилериниң болгаш партия ТК-ның Пленумнарының материалдарын, политиктиг литератураның хөй-хөй номнарын алгылаан. Эртем билиглерин болгаш мурнакчы дүржүлганы массаларга чедирер сорулгалыг көдөө ажыл-агый, медицина болгаш өске-даа темаларга номнарны, мурнакчы хойжуларын, саанчыларын, механизаторларын дүржүлгазын нептередир номнарны үндүрген.

Ном үндүрер чер орус болгаш совет база даштыкы чогаалчыларының чогаалдарын очулдуруп, тыва номчукчуларга чедирер талазы-биле хөй ажылды кылган. А. Пушкинниң, М. Лермонтовтуң, Н. Гогольдуң, Н. Некрасовтуң, А. Чеховтуң, М. Горькийниң, В. Маяковскийниң, А. Макаренконуң, Н. Тихоновтуң, А. Фадеевтиң, М. Шолоховтуң, С. Маршактың, В. Катаевтиң, М. Пришвиннинң, А. Бартонуң, С. Михалковтуң, С. Шипачевтуң, А. Гайдарның болгаш өске-даа чогаалчыларның сургалыг номнарын тывалар боттарының төрөөн дылында номчуп турар.

Оон-биле чергелештир ном үндүрер чер аныяк тыва литератураның чогаалдарын парлап, чонга чедиреринче улуг кичээнгейни салып келген. С. Тока, С. Сарыг-оол, О. Сагаан-оол, С. Пюрбю, Б. Хөвенмей ышкаш хоочуннардан эгелөөш, аныяк чогаалчыларның баштайгы номнарынга чедир тыва литератураның чогаалдары парлаттынып, номчукчуларже путевкаларны алгылаан.

Бистин республиканың школаларынга хереглөөр өөредилге номнарын белеткеп, парлаары ном үндүрер чернин ажыл-чорудулгазында улуг черни эзлеп турар.

Ном үндүрер чернин болгаш типографияның коллективтери Совет Тыванын 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлөөлгелерин күүсетпишаан, бо тодаралыкчы чылдың бирги чартыының планнарын чедишкинниг боттандырган. Чижөө, 1974—1975 өредилге чылында тыва школаларга хереглөөр 13 өредилге номнарын доктаатканн хуусаазының бетинде үндүрген.

Ном үндүрер черде болгаш типографияда хүлөөнген хөрөөнге харыысалгалыг, ак сеткилдиг ажылдакчылар хөй. Оларның чижөөнге редакторлар А. Сатты, А. Бородинаны, полиграфистер Б. Потаповту, И. Пономареваны, М. Маландинаны, Н. Корнинкаяны болгаш өске-даа хөй-хөй кижилерин адап болур.

Үстүнде коллективтерниң ол чедишкиннери ында калбарган социалистиг чарыштын, парлалга продукциязын үндүреринин планын долдур болгаш ажыр күүседир дөөш кижи бүрүзүнүң кызымак ажылының түнелинде чедип алдынган.

Ынчалза-даа номчукчуларның өзүп орар негелдөлерин хандырар, номнарның тематиказын шын шилиир болгаш утказын, парлалгазын улам экижилер талазы-биле улуг сорулгалар ном үндүрер чернин, типографияның мурнунда түруп турар.

Ном-биле ажылдаары совет кижилерниң шуут негелдези апарган. Амыдырал-чуртталгага өнүк болгаш дузалакчы болур номну номчукчуга бөөрү улуг болгаш буянныг херек. Оны эки шынарлыг күүседип, номчукчуларны өөртүү бистиң хүн бүрүдеги ажыл-херөөвистен хамааржыр.

К. БУДУК-ООЛ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының хереттериниң талазы-биле эргелелиниң начальниги.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫ

Меднеульскиниң чес-руда арыглаар комбинадының тудуун доозар деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында эйыткан түүл Грузияның Казрет дагларында ол комбинаттың тудугжуларынга дайынчы программа апарган. Ол чернің даглары чес, коргулчун, цинк, барит, иварц болгаш гипс-биле кайгамчык байлак.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) маркшейдерниң дузалакчызы Михаил Беришвили, будурулге-техниктиг салбырның инженери Отар Асланишвили болгаш маркшейдер Мириан Асланянц олар арыглаа фабриказының үлетпүр шөлүнге нылыр демир-орук шугумун хемчээп турлар.

В. МОРГУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникязы).

ЧЫМЫШТЫГ ИШТЕ

Депутат. Ооң ажыл-херөө

Ий көдөө Советтиниң күүскомунга ажыл шагы четпөөнде чеде бердивис. Оон бир өрөөлинде тургускан депутаттар болгаш херөөженнер булуннарын дораан-на эскердивис. А өске өрөөлде күүском даргазы эш Серен-оол саазында бирле чүве бижип, самбын хап олур. Менди солушкаш, чугаалажып ора, Советтин, оон депутаттарының чамдык ажылхерөөн сонуургадывыс.

Көдөө Советтин девискөөринде чүрүп турар ажылишчилернин, «Тоора-Хем» совхозтун Май 1 салбырының малчыннарының ортузунга хөй талалыг ажылды чорударынга депутаттар болгаш активчилер Советтин даяныр көл күжү апарганын өл чугаалады. Малчыннарның күш-ажылының будурукчулуун бедидери, күш-ажылдың сагылгачурумун үрөөр, арагалар чорук-биле демиселе, школаның, эмнелгениң, садыгның, Культура бажыңының бо чылгы септелгезин хуусаа бетинде доозары, кыжын олаар ыышты белеткеп, өөртүү, депутаттарның чон ортузунга ажылы, ниитинин малынга четчир санныг чемни белеткөөри болгаш өске-даа айтырыгларны күүскомга тургузуп, чугаалашкан болду. Ол талазы-биле хүлөөп алган шиитпирлер күүселдезин организастарынга депутаттар идепкейлиг киржип турар.

Көдөө Советтин депутаттарының дугайында чылыг сөстерни күүском даргазы сөгледи. Чижөө, депутат Галина Николаевна Дарынчап Ий суурда ясли-сад эргелекчизи, коммунист. Оон удуртқан коллективи эп-найыралыг, чангызы шуптузу дөөш, шуптузу — чангызы дөөш ажылдап турар. Бичии уругларны эн эки мөзү шынарга, ажыжыг эки көргүзүглүг болуп, квартал даалгазын 120 хуу боттандырган, бирги чернин шаннатын алган. Оон дараазында черде Мария Ильичеванын удуртқан бригадазы кирген. Елена Спасенкованың баштаан бригадазы база эки түнелдиг ажылдаан.

Чартык чылда эртken чылдың бо үезин-биле деңнөөрге алган чагыгларны дедир эгидери 19-9 чедир кызырылган. Бо көргүзүгнүн кызырылганы анаа таварылга эвес. Эки түнелди чедип алырынга бүдүрүлгенин цехтеринге организастаан техниктиг өредилгелер дузалаан. Ол кичээлдерни фабриканың специалистери эрттирип турган. Анда чамдык быжыгларны таарыштыр кычаа кижизидер талазы-биле ол коллективте ажыл макталдыг. Бичии чаштар культурлуг, омак-хөлүг доругуп турар. Олар концертке эн-не хандыкшылдыг. Оларның иштинде аянныг шүлүктөөр, чаптанчыг кылдыр ырлаар, көрүштүг танцылаар, шевер уруглар көвей. Ам удавас солун программалыг, кижизидилгеге салдарлыг концертти ада-иелерге бараалгадырынга белеткеп турар. Ындыг концерттерни бо чылын чонга каш-даа удаа көргүскеннер. Оон номер бүрүзүн утка-шынарлыг кылдыр шилип алырынга Галина Николаевнаның салыышкыны биче эвес.

Оон эргелекчилөөни ясли-садтың девискөөрин бо чылын чаагайжыдар дөөш өлөөн ажылды кылган. Херимнерин бүрүн септөөн. Девискөөрге 55 дес ыышты олурткаш, ажаалдыг кылган болуп турар. Эрткен чылын фабрикага ол сан 19 чедип турган.

Дааранылга фабриказында бо чылын хөй аныяктар ажылдап кирген. Олар Чоннун амыдырал хандырылга министерствозунун өредилге-будурулге комбинадынга өөренгеннер. Оларның чамдыызы баштайгы күннерде ине безин эки түүп билбес турган. Ол аныяктарны шилип алган мергежилинге өредип эгелөөн бис. Хоочун дааранықчыларның дузазы-биле олар цехтерге өөренникчилер ажылданнар. Үш азы алды ай эрткенде аныяктар боттары тускайлан дааранын эгелөөннер. Чаа кадрлар биске ынчаар немешкен. Бистин фабрикада Ленинградтын, Казаньның, Ставропольдуң дааранылга комбинаттарынга өредилге эрткеш келгеннер бар. Галя Павмон, Люба Чечеткина болгаш өске-даа аныяктар хөп быжарынга бедик мергежилди чедип ап турарлар. Шалыпкын шевер кыстар ажылды шуудадып, коллективте улуг күш апарган.

Хоочуннарывыстың күш-ажылчы үлүүн, оларның аныяктарга үлегер-чижөөн мактап, демдеглезе чогуур. Чижөө, Мария Ильичева, Серафима Рябова олар болгаш өске-даа мастерлер дааранылга мергежилинге хөй аныяктарны өөредип каан. Оларның удуртқан бригадаларының күш-ажылының будурукчулуу база бедик. Хоочун кижилер, мурнакчылар фабриканың цехтеринге тургускулаан чаа технологтуг шугумнарны, даарар, өрүүр, аргыыр машиналарны долу күш-биле ажылдаарын чедип ап турар. Бо бүгү аргалар будурулгенин чедишкинниг ажылдаарынга идигни берген.

Н. ПЕРИНОВА,

Кызылдың дааранылга фабриказының кол инженери.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Кызылда хууда чагыглар өзүгаар хеп даараар болгаш сөптөөр дааранылга фабриказы бо чылдың ийиги кварталында республиканың амыдырал хандырылга коллективтериниң чарыжынга ийиги черни эзлөөн. Чоокта чаа бистин коллективке социалистиг чарыштын типлекчизинин ийиги черге ниин дипломун тыпсып берген.

Дааранылга фабриказы — чонга ачы-дуза чедиреринин сайгарылга планын 103,6 хуу күүсеткен. Фабриканың салбырларының аразында чарыш калбарган. Оон бирги черни бо удаада «Чечек» ателье эзлеп, сайгарылга планын 112, хуу күүсеткен. Бригадалар аразында чарышка Серафима Рябованың удуртқан бригадазы эки көргүзүглүг болуп, квартал даалгазын 120 хуу боттандырган, бирги чернин шаннатын алган. Оон дараазында черде Мария Ильичеванын удуртқан бригадазы кирген. Елена Спасенкованың баштаан бригадазы база эки түнелдиг ажылдаан.

Чартык чылда эртken чылдың бо үезин-биле деңнөөрге алган чагыгларны дедир эгидери 19-9 чедир кызырылган. Бо көргүзүгнүн кызырылганы анаа таварылга эвес. Эки түнелди чедип алырынга будурулгенин цехтеринге организастаан техниктиг өредилгелер дузалаан. Ол кичээлдерни фабриканың специалистери эрттирип турган. Анда чамдык быжыгларны таарыштыр кычаа кижизидер талазы-биле ол коллективте ажыл макталдыг. Бичии чаштар культурлуг, омак-хөлүг доругуп турар. Олар концертке эн-не хандыкшылдыг. Оларның иштинде аянныг шүлүктөөр, чаптанчыг кылдыр ырлаар, көрүштүг танцылаар, шевер уруглар көвей. Ам удавас солун программалыг, кижизидилгеге салдарлыг концертти ада-иелерге бараалгадырынга белеткеп турар. Ындыг концерттерни бо чылын чонга каш-даа удаа көргүскеннер. Оон номер бүрүзүн утка-шынарлыг кылдыр шилип алырынга Галина Николаевнаның салыышкыны биче эвес.

Оон эргелекчилөөни ясли-садтың девискөөрин бо чылын чаагайжыдар дөөш өлөөн ажылды кылган. Херимнерин бүрүн септөөн. Девискөөрге 55 дес ыышты олурткаш, ажаалдыг кылган болуп турар. Эрткен чылын фабрикага ол сан 19 чедип турган.

Дааранылга фабриказында бо чылын хөй аныяктар ажылдап кирген. Олар Чоннун амыдырал хандырылга министерствозунун өредилге-будурулге комбинадынга өөренгеннер. Оларның чамдыызы баштайгы күннерде ине безин эки түүп билбес турган. Ол аныяктарны шилип алган мергежилинге өредип эгелөөн бис. Хоочун дааранықчыларның дузазы-биле олар цехтерге өөренникчилер ажылданнар. Үш азы алды ай эрткенде аныяктар боттары тускайлан дааранын эгелөөннер. Чаа кадрлар биске ынчаар немешкен. Бистин фабрикада Ленинградтын, Казаньның, Ставропольдуң дааранылга комбинаттарынга өредилге эрткеш келгеннер бар. Галя Павмон, Люба Чечеткина болгаш өске-даа аныяктар хеп быжарынга бедик мергежилди чедип ап турарлар. Шалыпкын шевер кыстар ажылды шуудадып, коллективте улуг күш апарган.

Хоочуннарывыстың күш-ажылчы үлүүн, оларның аныяктарга үлегер-чижөөн мактап, демдеглезе чогуур. Чижөө, Мария Ильичева, Серафима Рябова олар болгаш өске-даа мастерлер дааранылга мергежилинге хөй аныяктарны өөредип каан. Оларның удуртқан бригадаларының күш-ажылының будурукчулуу база бедик. Хоочун кижилер, мурнакчылар фабриканың цехтеринге тургускулаан чаа технологтуг шугумнарны, даарар, өрүүр, аргыыр машиналарны долу күш-биле ажылдаарын чедип ап турар. Бо бүгү аргалар будурулгенин чедишкинниг ажылдаарынга идигни берген.

Н. ПЕРИНОВА,

Кызылдың дааранылга фабриказының кол инженери.

Кызылдың хууда чагыглар өзүгаар хеп даараар дааранылга фабриказының коллективи беш чылдың дөртү чылының бирги чартыын күш-ажылчы чедишкиннер-биле доосхан. Коллектив чонга ачы-дуза чедиреринин планын 103,6 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң планын — 108,9 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТАРДА: ол дааранылга фабриказының «Чечек» ателье зинде хөрөөженплатьелер быжыкчызы, мастер, Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы Неля Гавриловна Минцева. Оң талакы чурукта ол ательениң дааранычылары болгаш ажылчыннары. Оларның ортузунда партия организациязының секретары Нина Изановна Кураева ажыл-ишчилерге чаа келген солунну таныштырып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Школа тудуглары — чугула объект

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

Тандының хоочун суурларының бирөзү «Революцияның чалбыжы» совхозтун бо төвүнде ортумак школа чылдың-на алды чүс хире школачыны хүлөөп алыр. Мурнунда чылдарда маная үргүлү ийи өөлчеге өөренип, кичээл эрттирер класстар чедишпейн келгей. Школаның эрги турган корпузунга ам-даа 240 олуттуг өрөөлдерни ийи талазындан улай тудуп турар. Ол тудугну Бай-Хаактың № 585 мехколонязы кол харылаар. Оларга немештир июль 5-тен эгелеп Кызылдың политехниктиг техникумунуң 30 кижи составтыг «Аялга» деп тудугжу отряды немешкен. Отряд чүгле мыстардан тургустунган.

Амгы үеде ол школаның тудуу шуут доозулган, чүгле чылдыылга, суг дамчыдылга системалары болгаш шеверлөөр ажылдар арткан. Сургуул тудугжулар оон бир чартыының малгаштаашкынын келген олчаан доозa берген. База бир талазында 585-ки мехколонияның шеверликчилери ажылдап турар. Олар сургуул тудугжулардан кошкак темпилиг ажылдап турар.

«Аялганың» комиссары Наташа Николаевага тудугга ужуражы бердим.

— Уруглар-даа эртестиг-ле ажылдап турлар. Кымны багай, шүшпеп ажылдап тур дөөр боор! Өгезиниде харын материал чедишпестей бөөр, ажыл-хөрөөвисти хуваажып чадажы бөөр, эдигип чадап турдувус. Ам бо каш хонукта дыка-ла шыырак ажылдадывыс. Көрүнерден, бо өрөөлди эртен чеди шактан өгелөөн уруглар болгай, доозуп турлар — деп, малгажы шынап-ла өл хевөөр класска эдертип келгеш, ол биске хөөрей-дир. Ынчан дүштекиниң 12 шак чаа чедип турган чүве.

— Бир эвес шынап-ла бо темпизин кудулатпаза, политехникумнуң кыстары-даа аазаан аксын өөлеп — августуң 15-ке чедир школа тудуунуң шеверлел ажылдарын бүрүн доозуптар боор. Бистер, школаның башкылары орта бүзүрөп турар бис — деп, ол школаның директору П. А. Морозов чугаага киришти.— Бо-ла сургуул тудугжулар биске 60 кижи кирер интернатты 80 орунну ыышлдыр алгыдын берлилер. Бо чылын чүгле күрүне хандырылгазынга безин 52 өөрениктини, массалыг интернатка —28 уругну хүлөөп алыр аргалыг апардывыс. Школаның тудуунга септелгеде ажылдап турар школа ажылдакчылары база дөөштиг үлүүн киирип турарлар болдур ийин. Үүрмек септелгени школаның ажылагый эргелекчизи В. С. Беззубовага удуртқан септекчилер бүрүн доосхан.

— Бистиң уругларывыс чоокку хүннерде бо таланың хоюглаашкынын доосхаш, мехколонияның шеверлекчилериниң кылып турар талазынче шилиир. Чамдыктары борта будуур, чугайлаар ажылдарны чорудар. Өөредилге чылы эгелөөринге чедир санныг хонук артканы комсомол хуралынга чугаалажып көргеш, уруглар хүндүсү чырыкты бүрүн ажылдап, хүннүн-не эртенгинин 7-ден кежөөкинин 7 шакка чедир өөлчежип ажылдаарын шиитпирлеп алган— деп Наташа чугаалай-дыр.—Школаның дирекциязы бисти кончуг эки хүлөөп ап, улуур-чылар чер, орун-дөжек-биле хандырып, интернаттың столоваязын тускайлап берген. Хандырылгага дыка таарзынып турар бис. Ынчангаш бистерден чүгле эки ажылдаары негеттинип турар. Бодувус дугайты бичии балгазыычыларга күш-ажылчы белөөвис — школа тудуун хуусаадан эрте доозар деп аазаашкынывыска ээ болур бис!

Школаның чаа, делгем өрөөлдериниг бүгү-ле эртемнерниң кабинеттери туруптар. Оон дериг-хереклелин дирекция шагда-ла чедирип өскөп алган. Чаа столларны, парталарны, шкафтарны, электри дериглерни эрги корпуста чүгле өрөөлдерже киирер кылдыр белеткеп каан болду.

— Чаа школага өөренип киринтеринге бүзүрелдиг ышкажы, Петр Александрович? Чаңгыс өөлчеге өөренир бе?—деп, директордан айтырдым.

— Бистиң шефчилеривис хыстар магалыг ажыл-ишчи улус-тур. Шак мынаар дүрген темпилиг ажылдап турар, хызымаккай тудугжулар турда, школа ий-шаанда ажыглаага киирбейн баар деп чигаанер бодаа кайын хөөрил! Бо чылын бистиң школа бир-ле дугаар чаңгыс өөлчеге өөренир. Ол чорук школаның өөредилге-кижизидилгезинге дыка эки салдарны чедирер. Дүүш сөөлүнде колдуунда-ла классан дашкаар ажылдар, хемчеглер эрттиреринге биске ажыктыг апаар. Ийнги өөлчеге уваткан хүннүт чамдык классар ажылдаар, факультативтиг кичээлдер эрттирер апаар— деп, эш Морозов харылаан.

— Бир-тээ түрээ чогуур дериг-хереклелдер бүрүн болганда, школаларр бүрүнү-биле бо чылын кабинеттиг системаже шилчий берип болур арга бар бе, Петр Александрович?

— Чугаажок. Орта бүгү тала-биле белеткенин алган бис. Бистиң педагогтарывыс, ажылдакчыларывыс чүгле ынчаар ажылдаар деп быжыг шиитпирлиг. Ам удавас башкылар шөлөөдеп кээп эгелөөр, чамдык чалаткан аныяк специалистеривис кээп эгелөөр болдур ийин. Олар ам кабинеттерни дерип эгелөөр.

Оон ынай школа бо чылын чаа котельнаялыг болур. Оон тудуу шагда-ла белен. Амгы хүннерде оон дериг-лерин Куйбышевтиң инженер-тудуг институдунуң студентилери оолдар кылчып турар. Эрги котельнаяны хеп чуур, чувар-бажың иеидер чер кылдыр ажыглаары көрдүнген. Оон үүрмек септелгезин база-ла белен кылып алган.

Политехникумнуң «Аялга» деп тудугжу отрядының ажылынга көвүн чоруур № 585 мехколонияның — кол керөө өзүгаар ажылдап турар организацияның ажылдакчылары боттары шаптыктап турары четпес. Ылаңгыя сантехниктер шеверлөөр ажылдар кылырынга чедир белдирлерни, батареяларны, хоолайларны кылып четтикпейн баар, оон-биле уруглардың ажылдаарынга бо-ла шаптыктай бергилөөр. Ол чергелиг шүшпеп чоруктун үржүү-биле аныяктарның бо чугула тудугну доозар дөөш чүткүлдүг ажылдап турар эрестиг темпиинге саат ужураштырып турар.

— Вера Павловага удуртқан штукатурлар бригадазының кыстары, Таня Красильникованың холуксаа белеткөөр звенозу дөөш ышкаш харылаап турары ажылынга кызымаккай мурнакчылар бисте эвөөш эвес. Оларның шалыпчы күш-ажылы бистиң уругларывыска үлегер-чижек болуп турарын орта немел хаайы—деп, «Аялганың» командири Надежда Рулева чугаалай-дыр— Бистиң отрядтың тудугжу кыстары хөй-ниити ажылын база кылып четтигип турар болдур ийин. Ылаңгыя отрядтың комиссары Наташа Николаева Кызылдан келген, кижизидилгези кошкак дирткен үш назы четпөөн болду болуунга хүлөөнип алган, оларны ажыл-ишке чаңчыктырып турарын мактаваас арга чок. Миша, Женя биле Юра амгы үеде бистиң отрядтың өске кежигүннериден калыш чок ажылдап-турар апарганнар. Маная келирде олар ындыг эвес турганнар болдур ийин,—деп, Надя холуксаа белдирилде ажылдап турган оолдарже айытказ чугаалай-дыр.

Чайгы дып танылгазын күш-ажылчы шылгалдага эки туразы-биле тураскаадып, күрүнеге ажыктыг ажыл-херекти будурып турар ол эрес-кежөө уруглардың ажылижин көргеш, ындыглар шыпап-да чүгеде торулбас дөөрвиге бүзүрөп турдум.

О. НАМЧЫЛАК,

«Шынның» тускай корр.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ДУГУРУШКАН

«Дөөштин Дуржулга» деп өгелиг, чаржып турар Бай-Тайга, Барылыг-Хемчик районнардан Тыва радионуң болгаш «Шынның» корреспондентилери С. Хертек, Х. Таан-оол оларның бижөөн чүүлү июль 2-де солунга парлаттынган. Чарыш кайы-даа районнуң планыг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлөөлгелерин күүсеткеннинге улуг идиглиг болзаа, чедир кылдынмайн турар чамдык чүүлдерни ында бижөөн.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары С. Күжүгеттиң ук чүүлге хамаарыштыр редакцияга бижөөн болза:

чарыштыг ийи районнуң аразында социалистиг чарышты организастап турарында четпестер дугайында фактылар бадыткаттынган. СЭКП райкомнары айыткан четпестерни өөренип көргеш, ийи районнуң аразында социалистиг чарыштың керөөнин чылдың июль айында чарган турарын дугурушкан. Ийи районнуң чарыжының түнелин көргүскен самбыраны од-ла айда район төвүнге кылып белгөөр. Чаржып турар районувуста болгаш бистe байлал ындыг-дыр дөөрзиниң сан-чурагайларын чижекке көргүзүп, ажылчы чонга доктаамал чедирер.

Партия райкомунуң аппаратының хуралынга партком секретарларын олуруштурып, солунда парлаттынган чүүлдү сайгарып чугаалашкан.

СЭКП райкому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскому ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түнелин үндүрүп, типлекчилерге шилчиир туктарны тывыскан «Шекпээр» совхозта Бичe-Тей хойжу бригадазы (бригадири Мөнгүш Калиндуу) төрүүр 100 хойдан 95 хураганны ап, социалистиг чарыштың типлекчизи болган. Районда 20 ажыг хойжу төрүүр 100 хойдан 120 чедир хураганны алган. Мурнакчы коллективтерниң, мурнакчыларның дүржүлгазын нептередири-биле бюллетеньнерни үндүрүп, ажыл-агыйларже чорутқан.

ТОРГАЛЫГДАН МЕДЭЭЛЕР

КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЕРМА

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң фермалар аразында шилчиир Кызыл тугун «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Хараган сүт-бараан фермазы чартык чылдың түннели-биле чаалап алган. Ук ферма ниитизи-биле бир инектен эрткен чартык чылда 910 литр сүттү сагган. Саанчылар Валя Бөрбак-Кара, Чанчыкпа Донгак бир инектен-не 1090 литр сүттү сагган, саанчылар өртүзунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

* * *

ХОНУКТА 670 ГРАММ

Хоочун коммунист, Торгалыг кодээ Совединиң депутады Хунажык Кыргыс «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң 140 ажыг хунан инектерин кадарып турар. Хоочун малчын чайгы семиртилгени эки организастаанындан хонукта баш бүрүзүнден 670 грамм немелде деңзи ап турар. Ол эрткен ийи айларда бизин беш одарны солуп, саалунде Хендаргениң Оялык чайлаанда доктааган.

* * *

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР — УЛУГ КҮШ

Шагаан-Арыгның өртүман болгаш Торгалыгның 8 чыл школаларының үстүкү классларының өөренинчилери чайгы дыштанылгазында төрээн совхозунга ажылдап, улуг дузаны чедирип турар. Совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары С. Санчыныңң удуртулгазы-биле 15 кижи будун-бүрү белетиээр ажылга идепкейлиг киржип, төрээн совхозунга 40 тонна мал чемин белетиеп бээр хүлээлгени алганнар. Өөренинчилер Нина Дамба, Дозулбаа Адыг-Тюлюш, Люба Солаан-оол болгаш өскелер-даа кызымакчай ажылдап турарлар.

* * *

ҮНҮЖҮ ЧААГАЙ

Совхозтуң Торгалыг салбырында 38 гектар черде картофельдиң үнгени нажангызындан-даа эки. Чаагай үнген картофельдиң чайгы ажаалгазын ийшаанда чорутkан. Хоочун механизатор Май-оол Чамьян чазын картофельди агротехниканың бүгү негелдезинге дүүштүр тарып, олурткан. Ынчангаш оон үнүп чыдары дыка чаагай.

* * *

ДРУЖИННИК, ЧОЛААЧЫ

Чолаачылаа-ла он үш чыл ажа берген, бо үениң дургузунда үгле мергежилдиг деп мактаткан бирги класстың чолаачызы, суурда идепкейлиг дружинник Оссур-оол Кыргысович Мижиттиң ажыл-ижи мактанчыг. Ол төрээн сууру Торгалыгның узун-делгем кудумчуларынга бо-ла дежурныйлап, өөрүм-чүрүм туткан турар. Хөй-ниити черлеринге болгаш өг-бүлеге өөрүм-чүрүм үрээр ийи-чаңгыс кижилерге дружинниктерниң шыңгыы негелделии ышкаш Оссур-оол Кыргысович база дыка кичээнгейлиг.

Ол чоокта чаа кудумчуга хүндүлүг хүлээлгезин эрттирип турда суурнуң чурттакчызы Б. Бошка дүржоктанып, бижек тудуп, улус өөргүтнан турда оон соок чепсээн хураагаш, чогуур хемчегни алыры-биле милицияга дужаап берген.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

БҮГҮДЕГЕ ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Кобальтылыг Хову-Аңсында өнаашкан ажылынга кызымак, биче сеткилдиг херээженнер хөй. Оларның шалыпчы ижи чаңгыс чер-чуртуларын өөртүп турар.

Бо чурукта (солагай талазындан) Д. Чолдак биле А. Оюн олар боттарының кызымак күш-ажылы-биле бүгү улуска хүндүткелдиг.

А. Оюн — районнуң септелге участогунуң ажылчыны. Ол эрес-шудургу ажылы дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, ленинчи юбилей медалы-биле база шаңнаткан.

Д. Чолдак — Культура бажыңының ажылчыны. Ол база-ла шалып ишчи болгаш хөй-ниити ажылынның идепкейлиг киржикчизи. Ол ийи медальдың эдиленчизи.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозта комсомол комитеди мал чеминиң белеткелинге комсомолчу-аныяктарның шевин организастаан. Аваа нийтизи-биле 60 ажыг комсомолчу-аныяктар идепкейлиг киришкен.

Ол хүн ажыл-ишчи, тура соруккур аныяктар 5 тонна будук-бүрүнү долгаш кыштагларга чедирген. Шефке Роза Доржу, Витя Дөнчүр-бол, Надя Натпит, Хураган-оол Монгуш, чолаачылар Хуна Дарый, Дөлээ Дамбаа эки ажылдаанар.

К. КОМБУ.

ДААРАНЫКЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Ереванның дааранылга фабриказының ажылчыны Джульетта Мкртчян даараныкчы-мотористериниң Арменилиңң найысылалынга эрткен бирги Бүгү-эвилел конкурузунуң тиилекчизи болган. Ол, нарын программаның бүгү операцияларын «кончуг эки» демдекке күүсеткен болгаш эң хөй баллды алган. Ажылдың эң эки шынары дээш шаңналды база аваа тыныскан. Вязниковек фабриказының даараныкчызы Тамара Теплякова Джульетта Мкртчянга бичии-ле четпейн барган, ынчалза-даа жюриниң шиитпирин өзүгаар аваа база бирги черни тывыскан.

Конкурска республика маргылдааларының тиилекчилери киришкен. Шаннадыг черлерни Копейск, Тбилиси, Рига, Ташкент хоорайларның даараныкчылары чедип алган.

Конкурс үгле оон киржикчилериниң мергежилин бедидеринге эвес, харын өскелерге-даа эки школа болган, үгле дизе, эң дээре даараныкчыларның дүржулгазын чурттун чиик үлетпүрүнүн дыка хөй будурулгелериниң аныяк ажылчыннарының өртүзунга нептередирин шиитпирлээн.

ЕРЕВАН.

(СЭТА-ның коор.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭКИ БОЛГАШ АЖЫКТЫГ САЛЫЫШКЫН

РИМ. (СЭТА). Италияның даштыкы херектер министри А. Моронуң ССРЭ-ге аян-чоруун итали солуннар Италия биле Совет Эвилелиниң аразынга бот-боттарын билчириниң болгаш бүзүрежириниң хөрөөнге ажыктыг болгаш эки салыышкын деп бижип турар. Совет Эвилели болгаш Италияда делегей айтырыгларының талазы-биле боттарының туружун делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче чүткүлүг үргүлчүлеп, калбартырынга үндезилеп турарын «Унита» солун совет-италия дыннадыгны долузу-биле парлаан, онзалап демдеглээн.

Совет-италия чүгаалажыышкыннар үезинде айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын дүрген дөзазының арга-ларының дугайында дугуржулга чедип алдынганы «Пазе сера» демдеглээн.

Совет-италия талаларның чугаалажыышкыннары дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга салымышкын болганын «Пополо» солун бижээн. Ол аян-чорук садыг-экономика талазы-биле ийи таланың кады ажылдажылгазын улам калбартырынга идиглиг болган деп, «Джоно» солун баа айыткан.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Чөвүлели июль 29-та кипр айтырының чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Кипрде байдалдың делегейде тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка дорт кыжаныышкынны болдуруп турарын барымдаалаан, баа Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 20-деги резолюциязын күүсеткен турарын хандырар хемчегларни алырының эргежок чугулазын көргеш. Совет Эвилели дараазында резолюция төлевилелин киргген:

Айыыл чок чорук Чөвүлели,

1. Июль 20-нин резолюциязын, оон бүгү негелделерин өзүгаар херек кырында боттандырарынче угланган шалып болгаш үре-тушелдиг хемчегларын алырын;

2. Аткылажыышкынны болгаш Кипр Республикага улур үүлгедиишкиннин бүгү хевирлерин доп-дораан соксадырын база каяа-даа каттышпайн турар күрүне болур Кипрнин суверенитедин, хамаарышпас болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун үреп турар бүгү даштыкы шериглерни болгаш шериг албанныларны дүрген-не оон үндүрерин сонуургалдыг бүгү күрүнелерден негеп тур;

3. Үстүнде айытkан резолюцияның күүселдезинин канчаар боттанып турарын ол черге барып таныжар сорулгабиле Кипрже тускай төлээлерни доп-дораан чорударын болгаш оон составын Чөвүлел кежигүннери-биле база Чингине секретарь-биле сумелешкен соонда Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы тодарадырын докладатты;

4. Кипрнин конституция өзүгаар чазаның төлөөлекчилериниң Женевада боон турар чугаалажыышкыннарга киришпен турары эргежок чугула деп санаар;

5. Июль 20-нин резолюциязын боттандырып чорудары чедимче чок болур таварылга туруп келзе, ол шиитпирни амыдыралга боттандырары-биле Чөвүлелдиң хүлээп алыры моон-даа соңгаргы хемчегларни чугаалажып көөрүн докладып тур.

Бо телевилелди киргген, совет төлөөлекчинин айытkаны болза, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң июль 20-де үндүрген резолюциязын күүседир сорулга-биле хемчегларни доп-дораан алыр чорук чүгле аткылажыышкынны болгаш даштыкыдан шериг агрессиязын соксадыр дугайында дугуржулганы сагып күүседиринге эвес, харын каяа-даа каттышпайн турар күрүне болур Кипрнин суверенитедин, хамаарышпас болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун хүндүлевишаан, ол дугайында айтырыгны политика талазы-биле шиитпирлээринге база Кипр Республиканың президент Макариоска баштаткан конституция өзүгаар чазаан катап тургузарынга магадылал болур ийик. Ол өртүлүкка тайбыны болгаш оожургалдыг чорукту катап тургузарының эң чугула негелдези бүгү-ле даштыкы шериглерни болгаш шериг албанныг кижилерни шуптузун оон доп-дораан үндүрери болурун ССРЭ-ниң төлөөлекчизи демдеглээн.

КНО-нуң Чингине секретары К. Вальдхайм Кипрде байдал дыка дүшкүүрлүг боон артышаанын Чөвүлелге дыннаткан. Ол өртүлүкта КНО-нуң шериглерниң боттарының хүлээлгелерин күүседиринге шаптыктап турарының дугайын ол баа айытkан. Кипрде Турциянын эжелеп алган девискээрлериндеН КНО-нуң шериглерин үндүрер дугайында турк командылал чериниң негеп турарының дугайын Вальдхайм дыннаткан. Турциянын премьер-министри Б. Эджевит-биле Чингине секретарының аразынга чедип алдынган дугуржуушкунну өзүгаар ол негелдени КНО-нуң болгаш Турциянын командылакчыларының аразынга чугаалажыышкыннарга тускай көөр апаар, Грециянын, Турциянын болгаш Англияның даштыкы херектер министрлериниң Женевада боон турар үш талалыг чугаалажыышкыннарының дугайын чугаалаан, КНО-нуң төлөөлекчизиниң дыннатkаны-биле алырга, Греция биле Турциянын аразында туруштарның чөрүдээлиг боон турарының үржүүнүн ол чугаалажыышкыннар улуг бергедээшкинге таваржын турар дээрзин Чингине секретарь айытkан.

Резолюцияның совет төлевилелин киргениниң соонда Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы турган, Чөвүлелдиң кежигүннери бот-боттарының аразынга сүмелешилге кылыр деп шиитпирлээнин чарлаан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң дараазында хуралы кажан болурун катап чарлаптар.

КИПР УЛУСТУҢ ДЕМИСЕЛИНГЕ ДЕТКИМЧЕ

КИПР. Кипрний улузунуң хамаарышпас, бот баш-миниир болгаш девискээр талазы-биле будун турар чоруу дээш, Кипрнин дурум өзүгаар чазаан катап тургузары дээш база даштыкыдан шериг интервенциязынга удур демиселде деткиринин талазы-биле чурттар аразының өнза конференциязы ацаа боон эткен.

Азияның болгаш Африканың улустарынга эп-сеткил каттыштырарының организациязының (ААУЭО) саналын өзүгаар чыылдырган ол конференцияга ААУЭО-нуң киржикчилери чурттарның, олар-биле кады Совет Эвилелиниң болгаш элээн хөй делегей организацияларының төлөөлери база киришкеннер.

ААУЭО-нуң Чингине секретары Юсеф эс-Сибаи илеткел кылган. Кипрде болгаш ацаа холбашкан болуушкуннар ол өртүлүктүң дугайында — Кипр хамаарышпас, бүрүн өзеглиг болгаш каяа-даа хамаарылга чок күрүне боон артар бе азы ол НАТО-нуң салдарындан неоколониалдыг чер болу бээр бе? — деп айтырыгның туруп келгенин оратор демдеглээн.

Совет чазактың болгаш өске-даа күрүнелернан Кипрнин улузунуң дурум өзүгаар эргелерин камгалап, медеглел кылганын ААУЭО сеткил ханышкын-биле уткаан деп, оон Чингине секретары медеглээн.

Ол конференцияның киржикчилери декларацияны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Кипрге болган реакцыдыг эргилдени, а ол ышкаш ол бот-догуушаашкынныг күрүненің ийтики херектеринге даштыкыдан холгаарлаашкынны ААУЭО шиитпирлии-биле буруу шаап турар деп, ол декларацияда чугаалап турар.

Социалистиг болгаш каяа-даа каттышпайн турар чурттарның хамаарышпас Кипрни болгаш президент Макариосту деткээнин конференция бедиг-биле үнелеп көргенин илереткен.

Конференцияның киржикчилери президент Макариоска баштаткан дурум өзүгаар чазакты Кипрге катап тургузарын негеп, өртүлүкту үлежир дээр кайдыг-даа ораллажыышкыннарга удурланын турарын илереткеннер.

Даштыкыдан политика болгаш шериг-даа талазы-биле холгаарландышкын чок болур хамаарышпас, чаңгыс ийи күрүнеге болуп чурттаанын күзеп турар Кипрнің патриоттуг күштери-биле эп-сеткил каттыштырып турарын конференция база илереткен.

ДУБЛИН. Кипрге болган шериг эргилдезин — НАТО-нуң ук өртүлүкту контрольдаар болгаш ону Чер өртүзү далайга бодунуң стратегтиг туружу кылдар быжыглаар дээн ораллажыышкыны-дыр. Кипрнин Күш-ажылны улузунуң дешилгелиг партиязының (АКЭЛ) удуртукчуларының бирээзин Никос Деметриоя «Айриш таймс» солуннуң айтырыгларына харылаан, ол дугайын медеглээн.

Президент архиепископ Макариоска баштаткан дурум өзүгаар чазак бодунуң эргечагырганын долузу-биле боттандырып чорудар аргалыг болурун АКЭЛ күзеп турар деп, ол демдеглээн. Чүгле ындыг арга-биле өртүлүкка демократтыг эрге-шөлээни катап тургузуп, грек болгаш турк общиналарының тайбың кожахелбээ чурттарын хандырын болур.

ДАКАР. Бүгү Африканың хөрөөженнериниң Дакарга болган конференциязының киржикчилери — 42 чурттуң төлөөлекчилери Кипрге болган шериг эргилдезин буруу шаптышаан, ол чурттуң архиепископ Макариоска баштаткан дурум өзүгаар чазаан дөткин турарын илереткеннер.

ДАМАСК. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүнге кандидат, Болгарияның даштыкы херектер министри П. Младеновка баштаткан Болгарияның чазак төлөөлериниң Сирияга аян-чоруунуң төнгеки-биле холбаштыр кылган дыннадыгда чугаалап турары болза:

Талалар Кипрде байдалга сагыш салып турарын илереткеш, кипр кризизин Кипр Республиканың хамаарышпас болгаш бот-догуушаашкынныг чоруунга үндезилээш шиитпирлээр уҗурлуг деп медеглээн. Ол айтырыгны дурум өзүгаар чазакты катап тургузарынга база ол районга үргүлчүүн дүшкүүрлүг чоруунуң үнер черлери даштыкы шериг, базаларын узуткаарынга үндезилеп шиитпирлээн турарын дыннадыгда база айытkан.

(СЭТА).

Ариедо Альварестиң медеглели

БЕРЛИН. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязы конституция өзүгаар эргечагырганы болгаш улустуң демократтыг чаалап алышкыннарын моон-даа соңгаар камгалаар апаар деп, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Ариедо Альварес «Нойес дойчланд» солуннуң корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Аргентина бодунуң хөгжүлдезинин чугула үе-чадазында таваржып турарын ол чугаалаан. Чурттуң иштинде улус массалар биле контрреволюстуг күштериниң аразында демисел улам чидиглениин турар.

Чурттуң иштики болуушкуннарының өнза чүүлү болза, Перонуң чазааның программазын калбак улус массаларының, хамыктың мурнунда бүгү ажылчын ацгының деткиишкини, пролетаржы идеологиянның салдарының күштелиишкини боон турарын АКП-ниң Чингине секретары онзалап демдеглээн. Оон-биле чергелештир империализм болгаш олигархия партиясының база улустуң кол-ла дайзыннары боон артышаан турарын ол база айытkан. Күрүне эргилдезин баш удур болдурбазы-биле национал-демократтыг фронтуну чуртка тургузар болза таарымчалыг деп, ол санап турар.

Аргентин коммунистер республиканың амгы президентизи Мария Эстела Мартинес де Перонну деткин турар деп, А. Альварес айытkан. Ол мурнундагы президент Перонуң политиказын үргүлчүлеп турар.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттарбиле Аргентинаның чартаны экономиктиг дугуржулгаларының Аргентинага болгаш бүгү Латин Америкага-даа улуг ужур-дузалын АКП-ниң Чингине секретары демдеглээн.

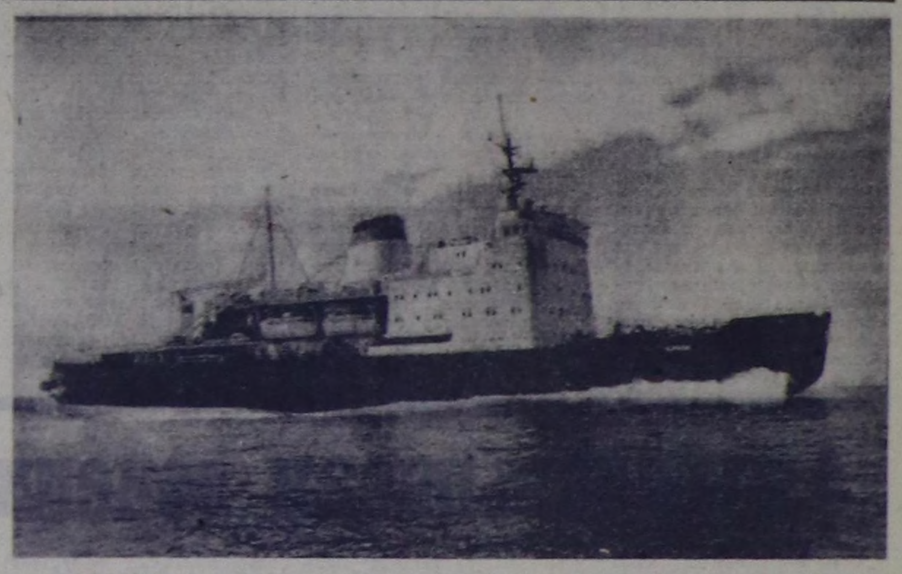

ФИНЛЯНДИЯ. Бо чурттуң суднолар тудар черлериниң чылдың-на ледоколдар, танкерлер, теплоходтар, буксирлер, лесовозтар болгаш өске-даа янзының аңгы-аңгы тоннажтарлыг суднолар совет чагыг өзүгаар кылдыртынып үнүп турар. Бо чурукта — Финляндияның судно тудар черлериниң ССРЭ-ге тудуп бергени «Ерман» дээр ледокол-дур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАГА ҮНДЕЗИЛЭЭШ

«Ийи чурттуң үлетпүрүнүң, транспортунуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының энергияга хамаарышкан хереглелдерин, аңаа холбаштыр энергия үндүрүп алырының чаңчыл болган, кедилиг аргаларын ажыглаарын төлевилээр талазы-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазын база ийи чурттуң энергетика программаларын, айтырыгларын билириниге дуза чедирерин барымдаалаан, талалар энергетика талазы-биле дем-каттыштырып ажылдаар дугайында дугуржулга чарган».

(Кады кылган совет-америк дыннадыгдан).

— Энергетика эртем-техниктиг дешилгениң үндезини, ынчангаш экономиканың кол адырларының бирээзи боон турар. Энергетиказы эң сайзыраңгай күүлүг ийи чурттуң — ССРЭ биле АКШ-тың аразынга ол адыр талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулга чарары ынчангаш чугула — деп, **ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний** СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн өзүгаар совет-америк дугуржулганы тайылбырлаан чугаалаан.

Баштайгы беш чылда-ла Днепрогэс тудуунга бир бөлүк америк инженер-консультантылар ажылдап турган. Олар совет кижилериниң ажылдаарының маадыр-шудургузун магадаан хирезинде, бистиң планнарывыстың херек кырынга боттаны бээринге бүзүревейн турган. Ол тудугга 1930 чылда бетон салаа берген. Днепрогэсчилер уткуштур план салгаш, сезон дургузунда чартык миллион кубометр бетон салыр бис дээрге, америк тускай эртемниглериниң төлөөлекчизи Томпсон кыжыра аарак мынча дээн: «Айже ужудушкун кылырының планын-даа ынчалдыр, чедиишкиниг чарлаан туруп болур ийнаан». Каттышкан Штаттарның рекорду ынчан 386 муң кубометр турганна болгай. Ол чыл сөөлүүрөп турда, Днепрогэс тудуунга бетон 518 муң кубометр болган!

Совет энергетиктер ам делегейде сурагжаан хөй-хөй чедиишкиннерлиг. Планетаның гидравлика, бус күжү-биле ажылдаар эң улуг станциялары — Красноярск ГЭС, 2 дугаар Кривой Рог ГРЭС, эң күүлүг 250 муң киловатт күштүг чылыдылга турбиналары бистиң чуртувуста ажылдап турар. Бир миллион 200 муң киловатт күүлүг, делегейде эң баштайгы энергоблокту Кострома ГРЭС-те эптеп тургуза берген. ССРЭ биле АКШ-тың энергетиказының техниктиг дециени аажок чоок. Ынчангаш совет болгаш америк тускай эртемниглериниң ниити айтырыглары эвээш эвес, оларны шиитпирлээри ийи талага ажыктыг.

— Совет болгаш америк тускай эртемниглер энергетиканың кандыг адырларына хамаарыштыр дем-каттыштырып ажылдаар деп турарыл?

— Дугуржулгада демдеглээнин өзүгаар алырга, ийи талаа оттулар үүл, энергетика базазының айтырыгларын демкаттыштырып турган шиитпирлээр. Ол болза, чижээ, үүш аймаандан тывылган оттулар үүлдүн тывыш-казылдазын болбаазырадыр, ажыглаарының аргаларын сайзырадырының технологиязы, ылаңгыя куржаңгылардан нефть биле бойдус газын казарының, тывыш темпилерин, казып үндүрериниң, казылда черлерин тударының хире-чергезин бедидериниң чаа-чаа аргалары болур.

Чиия өртектиг оттулар үүл хевирлери дээр байлактарны — эвээш калорийлиг хөмүр-дашты, сланецти улам калбаа-биле ажыглаары дем-каттыштырып ажылдаарының чугула угланышкыннарының бирээзи болур. Ол талазы-биле Совет Эвилелиниң чедип алган дуржулгазы улуг. Чижээ, Эстониянның улуг-улуг станциялары болгаш Прибалтика ГРЭС сланец ажыглаашчедиишкиниг ажылдап турар. Экибастуз биле Ипаттың улуг шүүт чокка ажык арга-биле казып болур, эвээш калорийлиг хөмүр-дажын ажыглаарынга үндезилээш, ховар дээн энергетика комплекстерин тудуп тургузарын планнап турар. Оларның баштайгызы — Экибастуз комплекизи — ниитизи-биле 20 миллион киловатт күүлүг, бус күжү-биле ажылдаар бир бөлүк улуг электростанциялардан тургустунар.

Энергетиканың эң аныяк — атом күжү-биле ажылдаар адырының талазы-биле демкаттыштырып ажылдаарын боттандырар шинчилелдер база аажок кедилиг. Делегейде эң баштайгы, беш муң киловатт күүлүг атом электростанциязын Обнинскиге 20 чыл мурунда ажылдадып эгелээн. Бо чылын бистиң чуртувустун атом электростанцияларынга 16,1 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүрери төлевилеттинген. Американнар база улуг чедиишкиннерлиг болган. Ылаңгыя дүрген хөлелир нейтронар күжү-биле ажылдаар реакторлар тургузар талазы-биле шинчилелдер ийи чурттуң тускай эртемниглериниге аажок сонуургаачыг боон турар. Ол реакторлар оттулар үүл саныга үгле урап 235-ти эвес, харын чайгаар бүткен бүгү уранны, торийни-даа база киргеш, ядролуг кывар үүлдү калбаа-биле бүдүрер аргаларын бээр. Ындыг реакторларлыг атом электростанцияларын тулуп тургузары совет атом энергетиказын улам сайзырадырының кол барымдаалаар шугуму болур. Ийи чурттуң күжениишкиннерин каттыштырары, эртем-техниктиг информацияларын, тускай эртемниглерин солчуру бистиң чуртувуска, АКШ-ка-даа ол ырын, чугула айтырыгны шиитпирлээринге улам депшилгелиг болур арганы бээр.

Совет болгаш америк энергетиктер магниттиг-гидродинамика генераторларын тургузарынга база дем-каттыштырып ажылдаан болур. ССРЭ-де 25 муң киловатт күштүг шелделеүлетпүр дерин ажылдап турар апарган. Улуг үлетпүр блокторун тургузар деп турар.

Бистиң чуртувуста электроэнергияның 80 ажыг хуузун бус күжү-биле хөделир станциялар ажылдап үндүрүп турар. Эрткен беш чылда оларга үш чүс муң киловатт күштүг агрегаттар бүдүрүп бээри шуудай берген. Ам оон-даа улуг — 500 болгаш 800 муң киловатт күүлүг энергоблоктар тургузуп турар апарган бис. Америк тускай эртемниглер-биле ындыг угланышкыннынг дем-каттыштырып ажылдаары ийи талага улуг ажыктыг болган турун болур.

АКШ-тың энегетиктери гидростанцияларга күүлүг турбиналар тургузуп бээриниң совет дуржулгазын ажык сонуургап турар. Чижээ, Саян ГЭС-ке, 640 муң киловатт — коступ көрбээн күүлүг машиналар бүдүрүп бээрин төлевилээн. Ындыг агрегаттарны тургузары гидростанцияларны тудуп тургузарынга бээр капитал салымышкыннарын оранчок эвээжедир, тудуг хуусталарын кызырар, электростанцияларны ажыглаарда оларны ажылдадыр кижилер саанын эвээжедир арганы бээр. Эң ырак черлерже электроэнергия дамчыдар айтырыгларының талазы-биле дем каттыштырып турган база ажылдар чорудар деп турар. Бо беш чылда Совет Эвилелиниге Экибастуз — төп аразынга 1,5 миллион вольт күштүг, доктаамал улуг электри күжүн дамчыдар шугум тудуп тургузарын төлевилээн. Биске энергия системаларын башкарарын автоматчыдар талазыбиле американнарның чедиишкиннери сонуургаачыг боон турар. Хүн энергиязын болгаш изиг суларны ажыглаар талазы-биле дем каттыштырып ажылдаары аажок кедилиг.

— Энергетика талазы-биле кады ажылдажылга ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларын шиитизи-биле экижиндиринге дуза чедирер, ийи чурттуң улустарынга болгаш бүгү адын торелгелиге ажыктыг болур — деп, П. С. Непорожний түүнелинде чугаалаан.

Чурукчуларның республика съездизинге

ЧОНДАН ЛАУРЕАТ

Хевир, дүрзү чок аная-ла даш. Оон музейлерде, делгелгелерде салган чел, кудуруу черде дөжелген, бүгү болу шимчээшкинче чүткээн маңгыр аттарның, сүрлуг күштүг, сыныш чок чоруктуг сиңиккени бугаларның, делгем хову шөлдерниң, кадыр-кашпал даг, сыннарның хостуг-шөлээн ээлери те, чуңмаларның чараш дүрзү-хевирлери бодаран кзерин бодаарга, уран-шевер чазанымчыларның чогаадыкчы бодал-сегызы, ажылгыры, холунуң быжы, дорту дораан билдине бээр. Шыкап-ла уран чазанымчыларның ажылдарын кым магадавас, көрүксевес боор. Оларның арыг кылаңнаажы көргүзүп турары амытаныңның азы болуушкунуңуң онзагай хевирлериң олла хевээр сиңиргении, ооң-биле кады ону кижиниң сагыш-сеткилинге дүгжүп турар кылдыр каастап сиңлбээнин сонуургавас, үнелевес кижи ховар.

Алдан-Маадыр аттыг музейниң уран чүүлге турасскаткан делгиирлериндe тыва уран чазанымчыларның ажылдары база киргилээн. Ында М. Черниинің, К. Норбунуң, Х. Тойбу-Хааның ажылдары-биле кады Байыр Сарыгович Байындының ажылдары чонуң сонуурталын хаара тудуп турар. Ооң ында делгээн ажылдарындан аргар кошкарының туружундан чоргаар шөлээнің, сарлык бугазының көрүжүндеи сурлуг, күчүлүүн, аттың чирбээжиниң эстели бергениндеи маңының дүргении эскерер бис. Ол бүгүнү кылып, казының тааланчыны, бойдустуң каас-чаражы илереткешиниң бүзүренгинин чүү дээр. Байыр Байындының ажылдары М. Черзиниңнеден, Р. Аракчаанындан, Х. Тойбу-Хаанындан база бир ылгалдыр. Дүрзү-хевирлериң тодазындан, бичиндаа кезиктерин чазап кылганының бүрүп-четчезинден, чонуң шагдан бээр ажыглап келген уран сиңлбилге аргаларын тывызык ажыглаанындан чазанымчының болдуңуң тускай арга-мергежили илдеп. Байыр Сарыговичниң болгаш ооң өөрү уран чазанымчыларның ажылдары хөй-хөй удаа делгеттинген, уран чүүлдүң улуг фондуларында туруштарын ээлегилээн.

1950 чылдар. Ол ынчан Чаа-Хөл районуң Ленин аттыг колхозунуң чазанымчызы, тудугжузу турган. Соцга, хаалга чазаар, бажың кертен салыр, дөгжүп орар колхозунуң турум суурун тут-турундан аңгыда, чажыннан чаңчыкканы, сундукканы чөвүрээ, дазылдаа янзы-бүрү дүрзү-хевир чазаарын, өскүн кагбаан. Монгуш Черзи база: «Мону чазаарынга эптиг кылдыр чонуп берем дуңмам» деп бо-ла кээр, ону үнелекчи сүмележикчи кылдыр эвилелдеп аар. Байыр ооң чаныга чазанын эгелээр...

Бежен чылдарның төнчүзүнде Монгуш Черзиниң ажылдары делгелгелерге хиржип, уран мергежилин чонга үнелеп эгелээн. Алдан чылдарның эгезинде тыва ус-шеверлериң ажылынче улуг кичээнгей салып, чонуң кааста лга хевирлерин, эдилелдерин чыын, ону шептередир, улам сайзырадыр ажылдар чоруп турда, Байыр Байындының ыяштан чазаан ажылдары хоступ келген. Ол-ла чылдарда ус-шеверлериң чогаадылгазын Чурукчулар эвилели холга ап, чүк-чүкте хоорук, быдаргай, бодунуң аайы-биле бораланып тургуланнарны каттыштырып, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. М. Черзи биле Б. Байындының Байтайганың чонар-даажы-биле ажылдан эгелээн. 1962 чылда Москвага болган ус-шеверлериң делгелгезинге Б. Байындының ажылдары хүлер медаль-биле демдеглеткен. Ооң бээр-ле Байыр Сарыговичниң ажылдары делгелгелерге аңтаныр, тода утка-ыныары, күүседлериниң каас-чаражы-биле бедик үнелелди ап, шаңналмакталга киргилээн. В. И. Ленинниң төрүттүнгениндеи бээр 100 чыл болган оюнга, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга турасхаагаа Урал, Сибирь, Чөөн чүк зонаының делгелгелериге, Омскиге, Иркутскиге болгулаан «Социалистиг Сибирь» болгаш «Советтиг Россия» деп РСФСР-ниң делгелгелериче ооң хөй ажылдары киргилээн. Ооң туржук Японияга, Канадага делегей делгелгелериге база киришкен. Чонуң уран чогаадылгазын сиңирген бөдүүн күш-ажылчының чылдан чылче хүн бүрүнүң кызымак, шудургу, чогаадыкчы дилээшкининг ажылын чон, Совет чазак бедин-биле үнелээн. 1964 чылда Б. С. Байынды ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү апарган. А сес-ле чыл эртпелек чорда (ол үеник дургузунда чеже килограмм даш чондунмаан, кандыг-кандыг дүрзү-хевирлер чазаттынмаан дээр), Байыр Сарыгович Байынды болдуңуң өөрү, Р. Аракчаа, Х. Тойбу-Хаа, Х. Мажит-Доржу суглар-биле кады РСФСР-ниң И. Репин аттыг күрүве шаңналының лауреады апаргаш, Шаандакы шагда хая-дашка чуруктардан эгелээн чонуң сиңлбилге уран чүүлү Б. Байындының, ооң уран шевер өөрү шыкаш кижилериниң ачызы-биле ам бо хүннерде чонуң таз амыдыралының өзүлүг каасталгазы апарган. Байындының бичинзиңден эгелээн сундуулгазы амыдыралының хөрээ, хүн бүрүдегі сагыш човаашкыны апарган. Ус-шеверниң ооллар, уруглары адазының оруун изеп, уран чогаадылгага бердинген, уран чүүлге ынактар. Оглу Эрес-оол ачазының чаныга чазанын эгелээн, Кызылдың уран чүүл училищезин доосканы, ам делгелгелерде киржип турар бедик уткашынарлыг чуруктарны чуруп, дүрзү-хевирлерни чазап турар. Уруу Лиза база уран чүүл училищезиниң чурулга салбырын келир чылын доозар. Хеймер кызы 4 класска өөренир, ол хирезинде ачазындан, акыгбазындан чурулга уран чүүлүнүң чажыттарын салган ап келир үеде улуг чурукчу болуруп күзеп чоруур. Артканнары база ус-шевер адазының ат-алдарын сыкпайн күш-ажылга мергенин илередип чоруур.

Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Б. С. Байынды бо хүннерде Совет Тываның 30 чылына төлептиг ужуражып дээш «чогаадыкчы соруктуг ажылдан турар. Ооң ажылдарының аразында Вещр Улус Республиканың чагыны өзүгаар кызыл, ак чонар-даштан чазап турар шыдыраалары тыва чурукчуларының съездизиниң бүүдүүзүнде дооступ турар.

М. САЯ.

Чазанымчы М. Байындының чурукчу С. Сарыг-оолдуң чураанындан тырттырганы.

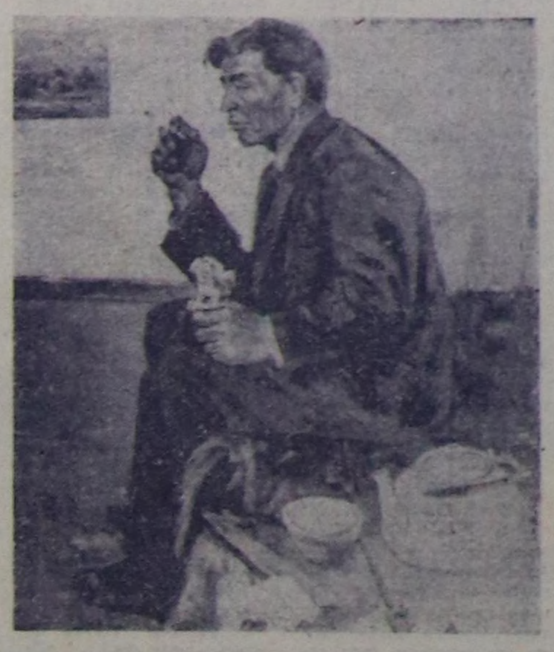

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем

ЧОГУМЧАЛЫГ ЭГЕЛЭЭР

Бир эвес ажылчын массалар иниги ортумак эртемниң үндезикнерин чедип албас болза—коммунизм бистиң күзеливис болуп артыңаар деп, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, Совет күрүпениң тургузукчузу В. И. Ленин чугаалаан. Ооң-биле кады коммунистиг тургузуушкунуңуң бедик сорулгалары, эртем-техникиг деңнилге—бистиг чуртувустуң бүгү ажыл-ишчилериниң болгаш совет аныяктарын бедик шынарлыг эртем-билиглиг болурун пегеп турар. Партияның XXIV-ку съездизи бүгү иниги ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында төөгүлүг шиитпирин хүлээп алган. Ол шиитпирин боттандырарынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар улуг рольду ойнап турар.

Чөөн-Хемчик районуң бот-өөредилгелиг ортумак школазы 1973—74 өөредилге чылында 600 аныяк ажылчынарны өөредир планныг турган, 625 кижини өөредилгеже хаара тутган. 11 өөредилге-консультациялыг пунктулар, школаның дирекциязы колхоз, совхозтарның болгаш бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары-биле ында ажылдан турар ажылчынарны өөредириниң дугайында коллективтиг керээни ёзугаар тус-тус классларны тургускан. Ажыл-ёгий-ларының удуртукчулары ажылчыннарның кайы хире чедишкиниг өөренип турарын хынаар болгаш бо өөреннирге таарымчалыг байдалдарны тургузарын хүлээнген.

Консультпунктулар эргелекчилери тускай семинарларны эртken болгаш өөредилге чылының дургузунда хыналдарны эвээш эвес чоруткан. Ол хыналдаларның түңнелдери колхоз, совхозтарның партком-нарынга база көдээ Советтерге чедиргилээн. Эртken өөредилге чылында бистиң районда «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдеге эки түңнелдиг болган өөредилге-консультация пунктулары бар. «Большевик» совхозта Шеминиң, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының консультпунктулары эки түңнелдиг болган.

Аныяктарның иниги ортумак эртем чедип алырынга улуг ажылдарны кылып турар совет болгаш партия ажылдакчылары хөй. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары К. Куулар, Алдан-Маадыр көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. Ооржак, «Октябрының 30 чыл оюн» колхозта партком секретары М. Монгуш болгаш ооң-даа өскелерни адап болур. Ажылчынарның кежээки өөредилгезин эки түңнелдиг, кичээлдерни бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелге эрттирип турар башкылар хөй.

Эртken өөредилге чылында районуң бот-өөредилгелиг школазын 82 ажылчынар доосканы, 460 кижи дараазында класстарже шилчээн. Бистиң школаны чедишкиниг доосканы, чурттуң янзы-бүрү дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң удуртукчулары-биле ында ажылдан турар ажылчынарны өөредириниң дугайында коллективтиг керээни ёзугаар тус-тус классларны тургускан. Ажыл-ёгий-ларының удуртукчулары ажылчыннарның кайы хире чедишкиниг өөренип турарын хынаар болгаш бо өөреннирге таарымчалыг байдалдарны тургузарын хүлээнген.

Консультпунктулар эргелекчилери тускай семинарларны эртken болгаш өөредилге чылының дургузунда хыналдарны эвээш эвес чоруткан. Ол хыналдаларның түңнелдери колхоз, совхозтарның партком-нарынга база көдээ Советтерге чедиргилээн. Эртken өөредилге чылында бистиң районда «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдеге эки түңнелдиг болган өөредилге-консультация пунктулары бар. «Большевик» совхозта Шеминиң, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының консультпунктулары эки түңнелдиг болган.

Аныяктарның иниги ортумак эртем чедип алырынга улуг ажылдарны кылып турар совет болгаш партия ажылдакчылары хөй. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары К. Куулар, Алдан-Маадыр көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. Ооржак, «Октябрының 30 чыл оюн» колхозта партком секретары М. Монгуш болгаш ооң-даа өскелерни адап болур. Ажылчынарның кежээки өөредилгезин эки түңнелдиг, кичээлдерни бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелге эрттирип турар башкылар хөй.

Эртken өөредилге чылында районуң бот-өөредилгелиг школазын 82 ажылчынар доосканы, 460 кижи дараазында класстарже шилчээн. Бистиң школаны чедишкиниг доосканы, чурттуң янзы-бүрү дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң удуртукчулары-биле ында ажылдан турар ажылчынарны өөредириниң дугайында коллективтиг керээни ёзугаар тус-тус классларны тургускан. Ажыл-ёгий-ларының удуртукчулары ажылчыннарның кайы хире чедишкиниг өөренип турарын хынаар болгаш бо өөреннирге таарымчалыг байдалдарны тургузарын хүлээнген.

Консультпунктулар эргелекчилери тускай семинарларны эртken болгаш өөредилге чылының дургузунда хыналдарны эвээш эвес чоруткан. Ол хыналдаларның түңнелдери колхоз, совхозтарның партком-нарынга база көдээ Советтерге чедиргилээн. Эртken өөредилге чылында бистиң районда «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдеге эки

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Кышка уткуштур амыдааштан белеткенири эргежок чугула. Чөөн-Хемчик районуң Суг-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи О. Ондар төп эмнелгениң, совхоз девискээринде медицина пунктуларының, яслилериниң кышка уткуштур белеткеливче бүгү кичээнгейин угландырган.

Суг-Аксы суурда төп эмнелгениң ажыл-агый эргелекчизи Сат Канчыыр-оолга удуртқан 20 кижи составтыг техниктиг ажылдакчылар септелгеге хаара туттунган. Эмнелге бажынының үүрмек септелгезин кылгаш, чугайлап, дозулаан. Ылангыя уруглар күнизинин септелгези шынарлыг болган. Бо хүннерде М. Куударга удуртқан монтажниктер бригадазы эмнелгени суг-биле чылыдар одалга системазының чамдык эдилгелерин кылып турар.

Бора-Тайга, Кара-Чыраа, Суг-Аксы суурларда уруглар яслилериниң септелгези доозулган. Төп эмнелгениң болгаш медицина пунктуларының, яслилериниң чанында 305 кубометр одаар ыяшты дужурген.

Б. ОНДАР.

УЖУРАЖЫЫШКЫН КОЛОННАЛЫГ ЗАЛГА БОЛУР

Шыдыраага делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш совет гроссмейстерлер Анатолий Карповтуң болгаш Виктор Корчнойнуң аразында шүүлде маргылдаанын хүн чурумун бадылаан. Маргылдаа сентябрь 15-те Москвага ажыттынар. Бирги салыг сентябрь 16-да эгелээр. Ол ийи шыдыраачы Эвилелдер бажынының колонналыг залынга ойнаарлар, ынчалза-да дөрт салыг П. И. Чайковский аттыг концерт залынга эртер. Доозулбаан салыгларны ооң дараазында хүнүнде Эвилелдер бажыңының Октябрь залынга эрттирер.

Кол арбитр (шииткекчи)—шыдыраага делегей маргылдаазы эрттирер эргелиг, делегей гроссмейстери А. О"келли (Бельгия), а кол шииткекчиниң оралакчызы, шыдыраага делегей маргылдаазы эрттирер эргелиг, делегей гроссмейстери С. Фдор (ССРЭ) болур.

Шүүлде маргылдаанын тиилекчизи 1975 чылдың июль айда делегей чемпиону Р. Фишер-биле ужуражыр, а бир эвес Фишер амтыы ышкаш, ужуражышкындан ойталаар болза, ону аштырган деп саналаш, Карповту азы Корчнойну делегей чемпиону кылдыр чарлаар.

ҮЕ-ШАГЫН ЧӨДИРИП ТУРАР

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң төвүнге хлеб үзүктели өскүнден чуртталы чок Тээли суурже хлеб садып алырыбыле чоруп, үе-шагын чөдирип турар. Мурнуку үелерде Бай-Тал суурга хлеб бижырар чер ажылдан турда, байдал эки турган. Хлеб бижырар чер ажылдаавастаандан өскүн ур болган, ынчалзаш районуң автолавкалары суурга хлеб эккеп турар апаргаш.

Ынчалза-да малчынар болгаш ажылчынар автолавкаларның хлеб эккеп турарының чегейинге хомудан турарлар. Бай-Тал садымна хлеб келгенде кижиниң хөйүнге чүдүрүк-даа сыңмастай бөгөр. А хлеб келбээнде рюкзак, шоодай, сумка тутканы, чуткан кижилер Тээли биле суур аразында аттыг, чадаа өргүшкен, шүүжүп-ла эгелээр.

Районуң талазындан малчынарны чүүле хлеб-биле эвес, харын эргежок чугула лерелел бараанныбыле дыка кошкак хандырып турар.

М. ДАРЫН-БАЗЫР.

телевидение

АВГУСТ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. «Уран холдар». 14.05—Медээлер. 14.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Оперетта мыктарга». 14.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Үскүлежиксээримни». Мультфильм. 14.55—Өөнүг телекөргүзүг. «Одаг». 15.25—15.35—Чапсар. 15.35 — «Мурнуку чылдарының кинолары». «Өске кижилер». Уран-чечен фильм. 16.20—Өөнүг телекөргүзүг. «Ырның чалгыгларында». Телефильм. 17.15—Өөнүг телекөргүзүг. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев), «Динамо» (Москва) 2-ги тайм.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—«Тураскаалдар чугаалап тур». Телефильм. 18.40—Тываның чурукчуларының III съездизинге тураскаатқан дамчыдылга. 19.00—Телемедээлер. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15 — «Томуйла-ла шыны». деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.25—«Мал чеми — хүнүүн чугула айтырыы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 21.25—21.35—Чапсар. 21.31—Өөнүг телекөргүзүг. «Демирдериң сактыычалы» деп эртем-пептередилгелиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.45—Өөнүг телекөргүзүг. Уран чүүл мастерларының концерти. 23.00 23.30—«Ye». Информаотыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 1-ДЕ

«ПАНЫРАЛ»: «Күткүлгеге» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана» 1-ги, 2-ги 3-ку үндүрүлгелер. 10.00, «Арга-арыг балладазы» 11.30, «Дээди ат». Ийнги фильм. «Чер кырынга чурттадга дээш» 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сибирьжи ирей» 15.00, 16.50, 20.30, «Мем—Т. М. Шаповалов...» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салтан хаан дугайында тоол» 12.00, «Византий садыгжының эргинези» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЛГЫ КИНОТЕАТР: «Бомаск» 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Сапыктыг диистиң чаа улчуушкуннары» 16.30, «Чараш драгунуң ужуралдары» 18.00, 20.00 шактарда.

Төрээн Тывавыстың делгемнеринде

ЧУРУКТА: Моңгун-Тайганың чурумалдыг черлериниңбирээзи—Мөгөн-Бүреи хемпиң ортаа үзүн. Ханы, кадыр даглардың баарында хем кыдыында малчыннарның ак өө довурзак ак бөрт дет апарган көстүп тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Юридиктиг консультация

Ажылдавышаан өөренип турарларга чиигелде

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки школаларында өөренип турарларга күш-ажыл хоойлузунда кандыг чиигелдерни тургусканыл? Бүдүрүлгеге ажылдавышаан кежээки школаларның 9—11 классларында чедишкиниг өөренип турарлар неделяда бир хүн ийикпе бир хүннүң ажыл шагынга деп үе иштинде ажылдан хосталыр эргелиг.

Көдээ аныяктарның кежээки школаларының 9—11 класстарында чедишкиниг өөренип турарларны неделя дургузунда ийи ажыл хүнү ийикпе ийи ажыл хүннүң ажыл шагынга деп үеде ажылдан хостаар.

Ынчангаш өөредилге чылының дургузунда иниги-зиде алды ажыл хүнүг неделяда 36, беш ажыл хүнүг неделяда 31 ажыл хүнүнде оларны ажылдан хостаар. А ооң шаңынының 50 хуузун хосталган үезинде төлөөр.

Бо чиигелдерни 1975—1976 өөредилге чылынга чедир ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларының 5-8 класстарында өөренип турарлар база алыр. Моон аңгыда, администрация чери өөренип турарларның дилээн ёзугаар неделяда 1-2 хүннерде төлевир бербейн ажылдан хостан болур.

8, 11 класстарга доозарының экзаменнерни дужаар дээн кижилерге хамаарыштыр ап көрээл. 8 классты доозун турарларга 8 хонук, 11 класстыг доозун турарларга 20 хонук немелде шөлөөни шалынын хевээр арттырбышаан бөгөр. 5, 6, 7, 9, 10 класстарда өөренип турарларга дараазында класстарже шилчириниң экзаменнерни дужаан турар үеде ортумак ажыл төлевирин арттырбышаан 4—6 хүннерде ажылдан хостаар.

Долу эвес ортумак болгаш ортумак школаларны чогуур үезинде доозун шыдавайн барган ажылчын, албан-хлакчыларга ол школаларга экзаменнерни хары үеде дужаарын чөпшээрел турар. Ол чурум ёзугаар экзамен дужаан турарларга чиигелде кандыгыл? 8-ки класстың экзаменин дужаан турда 15, 11-ги класстың дужаан турда 20 ажыл хүнүнде немелде шөлөөни тыпсыр. Оларның шалынын ортумаа-биле төлөөр.

Дээди база ортумак өөредилге черлеринге киреринге белеткенип болгаш ында өөренип турарларга чиигелдерни күш-ажыл хоойлузунда база магадылаан. Дээди өөредилге черинге киреринге экзаменнерни дужаарына 15, ортумак өөредилге черинге 10 календарылыг хүн иштинде төлевир чок немелде шөлөө бөгөр. Ол хуусаада өөредилге черинге четкеш дедир келириңге орукка чоруурунга чарыгдаар үени кириштирбес.

Ажылдан турган дээди өөредилге черлериниң белеткел садбырларында өөренип турарларга ону доозарының экзаменнерин дужаары-биле 15 календарылыг хүн иштинде төлевир чок немелде шөлөө бөгөр.

Бот-өөредилге ийикпе кежээки ортумак, дээди өөредилге черлеринде чедишкиниг өөренин турарларның шалынын төлевишаан, дараазында хуусаалларда немелде шөлөө бөгөр: кежээки дээди өөредилге черлериниң 1,2 курсчуларының лабораторлуг ажылдар кылырынга, экзаменнер болгаш зачёттар дужаарынга 20 календарылыг хүннүң, кежээки ортумак өөредилге черинге өөренип турарларга 10 календарылыг хүннүң, ортумак база дээди өөредилге черлеринге бот-өөредилге-биле өөренип турда 30 календарылыг хүннүң шөлөөзин чыл бүрүде бөгөр. Ол ыщкаш дээди өөредилге черлериниң кежээки курстарының 3 болгаш ооң өөрү курстарыңа өөренип турда лабораторлуг ажылдар кылырынга, экзаменнер, зачёттар дужаарынга 30 календарылыг хүн, ортумак өөредилге черлериниге 20 календарылыг хүн хуусаалыг шөлөөни бөгөр. Дээди, ортумак тускай өөредилге черлеринге бот-өөредилге-биле өөренип турарларга 40 календарылыг хүн иштинде шөлөөни чыл бүрүде бөгөр.

Ооң ынай кежээки ийикпе бот-өөредилгениң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге күрүне экзаменнери дужаарынга 30 календарылыг хүн иштинде шөлөөни тыпсыр. Ол өөредилге черлеринге диплом төлевилели (ажылы) белеткээринге база камгалаарынга 4 ай, кежээки болгаш бот-өөредилгениң ортумак өөредилге черлеринге 2 ай хуусаалыг шөлөө бөгөр. Бо дугайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1959 чылдың июль 2-деги № 720 доктаалында айытқан.

Өөредилге үезинде ажылдакчыга төлөөр төлевир хемчээлин сөөлгү 12 айларда ооң шалынынын хемчээли-биле доктаадыр. Ук төлевир дээди өөредилге черинде өөренип турарларга 100 рубльден, ортумак өөредилге черинде кижилерге 80 рубльден аппас болур.

Бот-өөредилге ийикпе кежээки дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренип турар кижилер диплом төлевилелин кылын эгелээр ийикпе, күрүне экзаменнери дужаар мурнунда 10 ай дургузунда неделя сонында бир хүн ажылдан хосталыр эргелиг. Ол хүннүң шалынының 50 хуузун төлөөр.

Албан-организациялар, бүдүрүлгелер удуртукчулары өөренип турарларның дилээн ёзугаар ол үе дургузунда төлевир чокка 1-2 хүннүң иштинде ажылдакчыны ажылдан хостан болур.

Кежээки база бот-өөредилгениң дээди ортумак өөредилге черлериниң сөөлгү курсчуларына хамаарыштыр ол өөредилге черлериниң администрацияларының дилээн ёзугаар оларның келир үеде ажылдаар мергежили болгаш бүдүрүлгеи-биле таныжып алыры-биле бир ай хуусаалыг немелде шөлөөни төлевир чок алыр эргелиг. Ол шөлөө үезинде студентилер болгаш өөренекчилер бот-өөредилге-биле өөренип турары дээди, ортумак өөредилге черлериниң студентилеринге киир санаткаш, стипендия алырлар.

Дээди, ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле чедишкиниг өөренип турар студентилерге, ажылдан турар организациларыдан чыда бир катап өөредилге черинге четкеш дедир келириңге орук шүүделин 50 хуузун төлөөр. Бот-өөредилге-биле өөренип турарлар диплом төлевилели камгалап азы күрүне экзаменнери дужаан турар үеде оларга орук шүүделин үстүнде чурум ёзугаар төлөөр.

Өөредилге черлериниң кедиртишкинин ёзугаар диплом ажылы азы күрүне экзаменнери дужаары-биле чоруп турар бот-өөредилгелиг кижилерге бөгөр болгаш дедир келириңге орук шүүделинин чартынын ол чылын олар өөредилге черинге сөөлгү курстун зачёттарын, бижимел ажылдарын, экзаменнерин дужаар дээн чоруп турган алган-даа болза дөмей-ле төлөөр. Өөредилге программазының талазы-биле өөрелиг кижилерге орук шүүделин төлевес.

Өөредилге талазы-биле немелде шөлөөни өөредилге черлериниң өөредилге программазының талазы-биле чре чок, экзаменнер, сессиялар үезинде эртемнерге шылгалдаларны бүрүн дужаагаш, дараазында эртемнерни дужаарының кедиртишкинин алган кижилерге бөгөр.

Бот-өөредилгениң ийикпе кежээки ортумак, дээди өөредилге черлериниң сөөлгү дөозарының курузунга өөренип тура экзаменнери, зачёттарны дужаар дээш алган шөлөөлерден ангыда, ол-ла чылын күрүне экзамени дужаарынга болгаш диплом төлевилели (ажылын) камгалаарынга немелде шөлөөни катап алыр эргелиг.

Ынчангаш ортумак, дээди өөредилге черлериниң өөренип турарлар чыда ийи-даа катап өөредилге талазы-биле немелде шөлөө ап болур.

Диплом төлевилели ийикпе күрүне экзаменнери дужаан турган үезинде багай демдек алган болза, ол экзаменнерни катап дужаары-биле төлевирлиг немелде шөлөө бербес, мурнунда берген акшаны тыртвас.

С. ДОРСАТ,
юрист.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда биллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонда долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 905.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ІС—00933.